

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Täthet ur ett upplevelseperspektiv

– En fallstudie om stadsdelen Kungsängen

Författare Josefin Wallbring

Självständigt arbete • 30 hp
Hållbar stadsutveckling, ledning, organisering och förvaltning - masterprogram
Alnarp 2020

Täthet ur ett upplevelseperspektiv

En fallstudie om stadsdelen Kungsängen

Density from a perceived perspective

A case study of the city area Kungsängen

Josefin Wallbring

Handledare: Anna Bengtsson, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Maria Kylin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Matilda Alfengård, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i hållbar stadsutveckling

Kurskod: EX0859

Program/utbildning: Hållbar stadsutveckling, ledning, organisering och förvaltning - masterprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2020

Omslagsbild: Josefin Wallbring

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *Hållbar stadsutveckling, Socialt hållbar stadsutveckling, Förtätning, Täthet, Upplevd täthet, Miljöpsykologi*

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Detta arbete sätter punkt för mina studier på masterprogrammet Hållbar stadsutveckling på SLU Alnarp. Det knyter även an till den röda tråd som följt mig genom mina tidigare studier av fysisk planering på Blekinge Tekniska högskola, nämligen förhållandet mellan människan och den fysiska miljön. I dag debatteras förtätningens inverkan på människans hälsa och välbefinnande intensivt och ämnet står högt på agendan i samhällsdebatten. Genom detta examensarbete såg jag möjligheten att ta del av forskning samt olika individers perspektiv och synpunkter kring ämnet. Det har varit ett utmanande men ett väldigt stimulerande arbete som gett mig nya erfarenheter och kunskaper vilka jag tar med mig in i framtiden.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Anna Bengtsson som bidragit med inspiration och kommit med nya synvinklar samt insikter under arbetets gång. Jag vill även tacka informanterna som ställde upp på intervjuer. Utan er hade arbetet inte varit möjligt att genomföra. Sist men inte minst vill jag tacka min familj samt vänner som stöttat och agerat bollplank under arbetets gång.

Josefin Wallbring, september 2020.

Sammandrag

I takt med rådande urbanisering förtätas städerna. Utifrån ett socialt hållbarhetsperspektiv har förtätning ansetts vara gynnsamt i och med dess främjande av en levande stadsdel. Mycket fokus kring social hållbarhet har dock främst varit fysisk närhet och tillgänglighet utan vidare hänsyn till den byggda miljöns påverkan på människors hälsa och välbefinnande. Det har bidragit till ökade kunskapsluckor kring vad som kan antas vara en rimlig täthetsgräns för att människors välmående inte ska påverkas negativt. Med ökad förståelse för detta kan en hållbar stadsutveckling, där mänskliga upplevelser prioriteras i större utsträckning få ett större utrymme i planeringen.

Examensarbetet behandlar täthet i den byggda miljön ur ett upplevelseperspektiv.

Genom en fallstudie över stadsdelsområdet Kungsängen undersöktes betydande aspekter för upplevelsen. En teoretisk analysram baserat på arbetets teoretiska utgångspunkter utgjorde ramverket för utförandet av arbetets metoder. Med hjälp av en platsanalys undersöktes vad i den byggda miljön som kan vara av betydelse för upplevelsen av täthet. Genom intervjuer med boende undersöktes trivselaspekter i boendemiljön och om detta hade någon påverkan kring deras upplevelser av täthet.

Resultatet från den genomförda platsanalysen visar på att upplevelsen av täthet beror på om en storskalig bebyggelse saknar arkitektonisk variation, utblickar saknas mot naturvärden och öppna områden samt förekomsten av avstängda tomter. Det visade sig även att upplevelsen inte alltid behövde överensstämma med den täthet som mäts i mått.

Resultatet från intervjuerna visar på att upplevelsen av täthet är subjektivt, men som till stor del kan relateras till utformningen av den byggda miljön. Gemensamt för de boende var att storlek och proportion i bebyggelsestrukturen hade störst påverkan på upplevelsen. Vidare visade det sig att upplevelsen inte alltid hade en direkt koppling till boendemiljön, utan angränsade områden samt kopplingen till tid och rum var även av betydande påverkan. Detta visar på att upplevelsen av täthet inte alltid överensstämmer med fysisk täthet, vilket gör att begreppet inte kan avgränsas utifrån ett specifikt område utan att det också kräver ett helhetsperspektiv.

I denna studie betonas täthet utifrån ett upplevelseperspektiv som tänkvärd del i arbetet för en socialt hållbar stadsutveckling.

Abstract

Due to the ongoing urbanization, cities are becoming denser. From a social sustainability perspective, urban densification has been considered beneficial to promote a lively neighborhood. The main focus on social sustainability has however mainly been on physical proximity and accessibility without further consideration of the built environment and its impact on human health and wellbeing. This has contributed to increased knowledge gaps in what can be assumed to be a reasonable density limit before human health is negatively affected. With an increased understanding of this, the work towards sustainable urban development should therefore prioritize human experiences to a greater extent.

The thesis examines perceptions of density in the built environment. A case study over the city area Kungsängen was conducted where significant aspects relevant to the perception were analyzed. A theoretical analysis framework based on the thesis theoretical starting points constituted the framework for the implementation of the methods. A site analysis over the built environment was performed, and meaningful aspects that could influence the perception were examined. Through interviews with residents in the area, aspects of the living environment that were important for wellbeing were analyzed, and whether this had any impact on their perceptions of density.

The result from the site analysis shows that perceived density depends on whether a large-scale building lacks architectural variation if there are opportunities for sightlines towards natural values and open areas and the presence of closed land plots. It also turned out that the perceived density did not always have to correspond to measured density. The result from the interviews show that the experience of density is subjective, but which to a large extent can be related to the design of the built environment. What the residents had in common was that scale and building size affected their perceptions of density. Besides that, it turned out that the perception did not always have a direct connection to the built environment. Adjacent areas and the connection to time and space also proved to have a significant impact. This indicates that perceived density does not always correspond to physical density. Density can therefore not be delimited from a specific area without requiring a holistic perspective.

Through this study, density is emphasized from a perceived perspective as a possible part of the work towards a socially sustainable urban development.

Innehållsförteckning

1. Introduktion.....	8
1.1 Bakgrund	8
1.2. Problemformulering	9
1.3. Syfte och frågeställningar.....	10
1.4. Avgränsning	10
1.5. Begreppsdefinitioner	11
1.6. Disposition	12
2. Teoretiska utgångspunkter	13
2.1. Introduktion	13
2.2. Begreppet täthet och dess tolkning.....	13
2.3. Estetiska preferenser i stadsmiljön	15
2.4. En stadsmiljö av mänsklig skala	18
2.5. Ställningstagande kring utgångspunkter	21
3. Metod	24
3.1. Forskningsdesign.....	24
3.2. Val av fall	25
3.3. En bakgrundsbeskrivning av fallet	25
3.4. Metoder för datainsamling och analys	29
3.5. Platsanalys	31
3.6. Intervjuer	32
4. Resultat	34
4.1. Platsanalys	34
4.1.1. Variation	34
4.1.2. Naturlighet.....	39
4.1.3. Rymlighet	41
4.1.4. Upplevd täthet	44
4.2. Intervjuer	50
4.2.1. Introduktion	50
4.2.2. Variation	50
4.2.3. Naturlighet.....	53
4.2.4. Rymlighet	55

4.2.5. Upplevd täthet	56
5. Resultatdiskussion	63
5.1. Den byggda miljöns betydelse för upplevelsen.....	63
5.2. Upplevd kontra fysisk täthet	65
5.3. Närhet och tillgänglighet	66
5.4. Tidens betydelse	68
5.5. Slutsatser	69
6. Reflektioner	71
6.1. Val av fall	71
6.2. Använda metoder	71
6.3. Källkritik	73
6.4. Fortsatta studier	73
7. Litteraturlista.....	75
8. Bilagor.....	79

1. Introduktion

1.1 *Bakgrund*

Hållbar stadsutveckling är idag den typ av stadsplanering som många av världens städer strävar att uppnå. Hållbarhet är något som ska bestå över tid utan att äventyra kommande generationer och består av ekologiska, ekonomiska samt sociala dimensioner. Dessa ska samspela och ges lika mycket värde (UNDP, 2017). Social hållbarhet är ett accepterat och välanvänt begrepp inom olika discipliner och kan ses som en dimension av hållbar utveckling. Vad som anses vara socialt hållbart finns det däremot ingen entydig definition kring (Dempsey, Bramley, Power & Brown, 2009). Begreppet kan å andra sidan ta utgångspunkt i människans psykiska samt fysiska behov samt möjligheten till att kunna leva ett gott liv (Boverket, 2010). Utifrån ett stadsutvecklingsperspektiv kan den sociala hållbarhetsdimensionen ta sin utgångspunkt i människors rättighet till en god livsmiljö (Sveriges kommuner och regioner, 2010).

I Sverige liksom världen över pågår en urbanisering där storstadsregionerna och de större städerna växer. Som ett svar på urbaniseringen har förtätning blivit det planeringsideal som dominerat den svenska stadsutvecklingen det senaste decenniet. Förutom att främja hållbar stadsutveckling anses förtätning vara en kostnadseffektiv åtgärd vilket bidragit till att det funnits ett brett stöd till att förtäta, då marken kan användas mer effektivt (Dempsey, Brown & Bramley, 2012). Utifrån ett socialt hållbarhetsperspektiv har täta städer ansetts vara fördelaktiga i och med dess främjande av ett levande stadsliv, vilket bland annat grundar sig i Jane Jacobs tankar kring den täta blandstaden som föredöme för att socialt liv ska kunna uppstå (Ståhle, 2015). Vidare anses täta städer bidra till en yteffektivitet där gång- och cykel främjas med närhet till bland annat arbete och andra viktiga samhällsfunktioner (Neuman, 2005).

Urbaniseringen medför dock komplexa samhällsfrågor som berör den framtida stadsutvecklingen. En komplexitet som utmanar är kvaliteten på människors boendemiljöer i takt med att städerna förtätas. Samtidigt som förtätning av städer kan ses som en lösning mot tidigare samhällsproblem, och därmed som strategi för hållbar stadsutveckling finns ett bristande konsensus om hur mycket boendemiljöer bör förtätas samt en förståelse för hur tätheten påverkar de boende. Som exempel på detta redogör Dempsey et al. (2009) att väldigt

lite försök har getts till att definiera den sociala hållbarhetsdimensionen i relation till den byggda miljön och hur det fysiska rummet påverkar det sociala livet. Vidare belyser Berg, Hedfors, Granvik, Eriksson & Eriksson (2017) att det funnits en frånvaro av tydliga gestaltningsmål för samspelet mellan byggnation och utemiljöer när städer förtätats. En förklaring till detta menar författarna grundar sig i att mycket fokus främst har legat på ekonomisk tillväxt, med lite hänsyn till människors livskvalitet.

För att främja en social hållbar stadsutveckling är värdet av bra boendemiljöer högst väsentligt. Detta uppmärksammades bland annat i ett Habitatdokumentet som upprättades efter en FN-konferens i Istanbul år 1996, där vikten av en hållbar utveckling av människors boendemiljöer i en värld av växande städer lyftes fram (Motion 2001/02:Bo273). Utredningar visar dock att det finns ett allt för stor kunskapsbrist gällande förståelsen mellan vad människor önskar samt vad som faktiskt byggs (Boverket, 2016). Samtidigt betonas vikten av ett hänsynstagande till boendefrågor och utemiljöer i takt med att städerna förtätas (Arnstberg & Bergström, 2010). I Boverkets rapport *Rätt tätt* (2016) menar man på att de utmaningar som förtätningen står inför, är begränsat utrymme där grönområden och friytor försvinner. Att dagsljuset i bostadsgårdarna prioriteras bort. Samt att det byggs högre vilket bidrar till brist på solljus samt utblickar. Det eftersträvas en hållbar stadsutveckling som utgår från ett mänskligt perspektiv och dennes upplevelser av den fysiska miljön, för ett tryggare och trivsammare samhälle (SOU, 2012:66; Gehl, 2010). Vidare belyses vikten av stadslivets omätbara värden såsom visuella upplevelsevärden av den rumsliga gestaltningen och att dessa bör prioriteras i större utsträckning för ett hållbart samhälle (SOU, 2012:66).

I en tid och med växande städer blir den fysiska miljöns kvaliteter och boendefrågor allt viktigare. Detta ställer krav på evidensbaserad planering för en stad som bidrar till folkhälsa och välbefinnande. En trygg och visuellt tilltalande närmiljö integrerad i en noga genomtänkt och framtidsorienterad helhetsmiljö är viktig för att människor ska må bra. Genom en smartare täthet kan välbefinnandet också få en plats som parameter på samma sätt som till exempel luftkvalitet, buller eller exploateringsekonomi.

1.2. *Problemformulering*

Förtätning som stadsbyggnadsideal för att uppnå en hållbar utveckling är en tydlig trend som går att finna både globalt och i Sverige. I takt med urbaniseringen ökar behovet av bostäder

och en förtätning kan därmed ses vara en lösning till minskad bostadsbrist. Samtidigt saknas kunskaper kring vad som antas vara en rimlig täthetsgräns för att människors livskvalitet inte ska försämrast (Dempsey et al., 2009; Boverket, 2016). I och med detta går det att finna en paradox gällande hur förtätning antas påverka en socialt hållbar stadsutveckling. Mycket fokus kring de sociala effekterna har främst legat på täthetens bidragande faktorer kring användning så som närhet samt tillgänglighet till olika servicefunktioner (Ståhle, 2015). Dock saknas vidare riktlinjer om täthetens utmaningar samt kunskap kring hur den byggda miljön antas påverka människans upplevelser samt hälsa och välbefinnande. På vilket sätt kan täthet exempelvis påverka upplevelsen av den byggda miljön? Och hur mycket kan det förtätas innan kvaliteten på boendemiljön försämrast, hälsa och ett välbefinnande påverkas negativt och människor börjar söka sig ifrån städerna?

1.3. Syfte och frågeställningar

Studien syftar till att öka kunskapen kring täthet i den byggda miljön och dess inverkan på människan och dennes upplevelser. Vidare avser studien att söka djupare förståelse för vad som kan vara av betydelse för upplevelsen av täthet i en förtätad boendemiljö. Utifrån uppsatsens syfte har följande frågeställningar formulerats:

- Vilka aspekter som påverkar upplevelsen av täthet går att finna i tidigare forskning?
- Hur kan aspekter från tidigare forskning användas för att analysera upplevelsen av täthet?
- Vad kan påverka de boendes upplevelser av täthet?

1.4. Avgränsning

Social hållbarhet som begrepp inrymmer ett flertal aspekter vilket kräver en tydlig avgränsning. Eftersom studien syftar till att söka kunskap samt en djupare förståelse för upplevelser avgränsas den sociala hållbarhetsdimensionen utifrån hälsa och välbefinnande. Studien är geografiskt avgränsad till att studera stadsdelen Kungsängen beläget i Uppsala. Arbetet har även avgränsats till ett fåtal utvalda deltagare bosatta i Kungsängen. Ett fåtal personliga intervjuer möjliggör på så sätt till en fördjupning i individers upplevelser. Vidare avgränsningar för studien är att täthet inte mäts i mått, då det huvudsakliga ändamålet har varit att studera den subjektiva upplevelsen.

1.5. Begreppsdefinitioner

Upplevelse

Upplevelse kan betraktas utifrån människans olika sinnen. I psykologiguiden (u.å.) beskrivs upplevelse som *”något man tar in och som påverkar ens sätt att vara, känna och tänka”* vilket handlar om att delta om något, här och nu. I uppsatsen definieras upplevelse utifrån perception och kognition, det vill säga människors visuella bearbetning av den fysiska miljön. Detta då det visuella sinnesintrycket enligt Gehl (2010) är det mest utvecklade sinnet samt det vi använder oss mest av när vi beskriver upplevelsen av en miljö.

Hälsa och välbefinnande

I studien används Världshälsoorganisationen (WHO) definition av hälsa som beskrivs på följande sätt *”Hälsa är ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och inte enbart avsaknaden av sjukdom eller funktionshinder”* (WHO, 2020).

Miljöpsykologi

Miljöpsykologi kan förklaras som ett tvärvetenskapligt område inom psykologi, beteendevetenskap samt arkitektur vars syfte är att studera samspelet mellan människa och miljö. (Küller, 2005). Begreppet innefattar ett flertal infallsvinklar genom exempelvis beteendepåverkan och hur människor påverkar miljön. Samt hur miljön påverkar människan utifrån exempelvis ett hälso- och stressrelaterat perspektiv. I denna studie tar begreppet utgångspunkt i den byggda miljöns påverkan på individers upplevelser.

Förtätning

Förtätning är ett komplext begrepp men som i många fall innebär att det byggs tätare inom befintlig infrastruktur. En vanligt förekommande förtätning i Sverige är att outnyttjad mark tas i anspråk så som exempelvis industrimark, parkeringsytor och grönområden (Boverket, 2010). I denna uppsats syftar förtätning på ökad bebyggelsetäthet i en stadsmiljö.

Offentliga utrymmen

I uppsatsen används offentliga utrymmen utifrån Nationalencyklopedins definition av *”offentliga rum”*, som beskrivs vara tillgängliga för allmänheten som exempelvis gator, torg, parker och passager. Bebyggelsens fasader, väggar och växtlighet kan även betraktas som en del av det offentliga rummet. Begreppet anses vara lämpligt att tillämpas inom ett stadsperspektiv (Nationalencyklopedin, u.å.)

1.6. *Disposition*

Inledningsvis görs en redogörelse kring arbetets teoretiska utgångspunkter, vilka ligger till grund för att besvara studiens första frågeställning samt genomförandet av de empiriska undersökningarna. Sedan följer bakgrundsfakta till fallet samt en beskrivning av studiens valda metoder och hur dessa är tänkta att besvara studiens resterande frågeställningar. Därefter presenteras arbetets resultatredovisning till följd av en resultatdiskussion samt tillhörande slutsatser för arbetet. Avslutningsvis följer en reflektion kring studiens genomförande.

2. Teoretiska utgångspunkter

För att förstå hur täthet i den byggda miljön kan påverka oss upplevelsemässigt utifrån tidigare forskning, samt för att kunna besvara studiens första frågeställning (*Vilka aspekter som påverkar upplevelsen av täthet går att finna i tidigare forskning?*) handlar detta kapitel om tidigare studier som berör människans kognitiva uppfattning av miljön och vad täthet kan innebära.

2.1. *Introduktion*

Kapitlet består av ett antal utgångspunkter som har använts som grund för att försöka förstå fenomenet täthet och vad det kan tänkas innebära, samt finna väsentliga aspekter som kan vara av betydelse för upplevelsen. Utgångspunkterna är även grundläggande för genomförandet av uppsatsens empiriska undersökningar och har delats upp i tre delar. Den första delen (kap 2.2) utgörs av en övergripande beskrivning av täthetsbegreppet. Den andra delen (kap 2.3) tar utgångspunkt i miljöpsykologisk forskning och består av en mer ingående redogörelse om hur stadsmiljöer upplevs samt värderas av människor. I den tredje delen (kap 2.4) ges konkreta exempel på vilket sätt den byggda miljön kan påverka människor upplevelsemässigt.

Med hjälp av de teoretiska utgångspunkterna blir det möjligt att genomföra en fördjupad undersökning av upplevelsen av täthet i en boendemiljö. För att underlätta förståelsen inför metodkapitlet och bringa klarhet i studiens första frågeställning har ett avslutande ställningstagande gjorts. I detta ställningstagande beskrivs hur de olika utgångspunkterna förhåller sig till varandra samt vilka aspekter som kan påverka upplevelsen.

2.2. *Begreppet täthet och dess tolkning*

Täthet visar på en stads densitet och är relativt svår att definiera och mäta men kan urskiljas som *fysisk täthet* samt *upplevd täthet*. Hur mycket som kan och bör förtätas samt hur tät en stad bör vara finns det inget konkret svar på då tätheten är platsspecifik. Olmårs (2007) belyser detta och menar på att det är viktigt att utgå från fall och plats avseende vilken typ av förtätning som är lämplig att utföra, då olika städer erhåller olika karaktärer som bör beaktas.

Fysisk täthet definieras av Cheng (2010) som en koncentration av individer eller den fysiska miljön inom en given geografisk enhet. Tätheten bedöms kvantitativt och objektivt samt kan mätas i siffror. Det finns ingen standardmätning för fysisk täthet. Cheng (2010) redogör dock

för att tätheten kan delas upp i befolkningstäthet vilket avser antal personer/hushåll per givet område, eller bebyggelsestäthet vilket avser förhållandet mellan byggdstruktur samt en areaenhet (Cheng, 2010). Rådberg (1996) redogör för att bebyggelsestätheten generellt mäts genom ett så kallat exploateringstal vilket beräknas genom förhållandet av bebyggd yta (bruttoarea) och den totala markytan. Exploateringstalet kan dock vara något missvisande då samma exploateringsgrad kan upplevas olika beroende på utformning och struktur. Ett område kan exempelvis upplevas som tätt även om det mätbara värdet är måttligt. Det gör att samma täthet kan te sig i olika urbana former. Som exempel på detta menar Cheng (2010) att fysisk täthet har en invecklad relation till den urbana morfologin.

Upplevd täthet definieras av Cheng (2010) som subjektivt baserat på individuella uppfattningar. Det kan ses som den täthet som dagligen uppfattas av människor som är bosatta, arbetar eller befinner sig inom ett område. Det handlar således inte om själva tätheten per se utan interaktionen mellan individen och miljön och hur individen sedan tolkar miljön. Det finns dock ingen entydig definition utan den tolkas olika mellan människor och i många fall spelar kulturella faktorer en stor vikt. Fenomenet kan dock vara intressant att studera då det påverkar trivsel samt trygghetaspekter inom ett område (Moser, 2009). Att mäta upplevd täthet till skillnad från fysisk täthet kan däremot vara svårt då det handlar om upplevelser och individers olika intryck (Moser, 2009).

Ur ett stadsbyggnadsperspektiv menar Cheng på att upplevd täthet visat sig vara förknippad med utformningen av den byggda miljön (Cheng, 2010). Vidare redogör Churchman (1999) för att fysiska fenomen i den byggda miljön kan manipuleras som försök till att minska uppfattningen av en ökad respektive mindre upplevd täthet. Tidigare studier har exempelvis visat på att fenomenet i många fall handlar om hur olika individer uppfattar utformningen av den byggda miljön genom exempelvis bebyggelsestruktur, ljus, markanvändning samt hur olika stadsbyggnadselement ter sig så som byggnadshöjd, volym samt betydelsen av kulörer och variation i byggnadsfasader. Vidare har betydelsen för utomhusmiljön så som avstånd mellan bebyggelse, bredd på gator, möjlighet till utblickar samt inslag av naturliga element såsom träd och grönska även visat sig vara av betydelse för upplevelsen. Ett flertal studier visade även på att möjlighet till visuell kontakt med natur samt öppna områden, bidrog till att individer upplevde tätheten som mindre intensiv (Cheng, 2010).

Cheng betonar dock att individuella och sociokulturella faktorer även spelar en avgörande roll när det kommer till hur människor upplever tätheten, särskilt i relation till hur en individ upplever en ”hög” täthet. Vad som uppfattas som en hög upplevd täthet menar Cheng (2010) grundar sig i olika kulturer samt individuella normer. Genom olika studier visade det sig exempelvis på att individer med olika nationaliteter definierar samt uppfattar tätheten olika och att detta skiljer sig sinsemellan länder (Cheng, 2010).

Att föredra och acceptera olika tätheter menar Cheng (2010) är ett kulturellt definierat begrepp. Konsekvenserna kan skilja sig mycket mellan samt inom länder. En förklaring är att uppfattningen av täthet hänger samman med invånarnas socioekonomiska tillstånd, geografi, politiska attityder och ekonomiska faktorer. Vidare kan kön samt ålder ha en påverkan hur vi täthet upplevs vilket enligt Churchman (1999) kan förklaras utifrån att vi rör samt upplever det offentliga rummet på olika sätt. Dempsey (2012) redogör även för att bostadspriser och en hög efterfrågan kan påverka en acceptans av täthet.

Vidare redogör Churchman (1999) för att underökningar av upplevd täthet kan vara svårt att definiera då invånarnas subjektiva definition av sitt grannskap ofta skiljer sig från de officiella definitionerna av deras grannskap. Churchman (1999) redogör även för att människor som känner en platsidentitet till ett område, tenderar till att acceptera faktorer som kan verka besvärande. Vidare kan uppväxt och erfarenheter även vara avgörande för hur tätheten uppfattas. Som exempel kan personliga erfarenheter vara en avgörande roll för hur en individ anpassar sig till täthet. Som exempel visar tidigare studier på att individer som tidigare bott i täta boendemiljöer tenderade till att acceptera täta miljöer senare i livet (Churchman, 1999).

2.3. *Estetiska preferenser i stadsmiljön*

Hur påverkar miljön människors upplevelser, beteende och trivsel? Och vad anses vara en bra miljö utifrån ett mänskligt perspektiv? Det finns ett samspel mellan människa och miljö (Carmona, 2010), men att beskriva sin visuella upplevelse i ord kan vara svårt samt något ett fåtal människor har som vana att göra. Jacobsen (1993) redogör exempelvis för att det inte alltid är en självklarhet att ta reda på hur en människa upplever en miljö, däremot går det att ta reda på vad denne lägger märke till. Som exempel redogör Sorte (2005) för att människan har en benägenhet till att beskriva en miljö som positivt respektive negativt.

Upplevelser av olika miljöer kan även kopplas till människors relationer av platser. Plats är ett begrepp som kan ha olika betydelse beroende på vem som tillfrågas. Hur man väljer att definiera en plats kan exempelvis bero på klass, kön samt ålder. Detta gör att platser kan analyseras utifrån olika perspektiv. Olika platser inrymmer exempelvis subjektiva faktorer vilket handlar om känslor och upplevelser. Tuan (1974) menar på att platser förmedlar känslor vilket bidrar till olika platsidentiteter, en hemkänsla samt ett välbefinnande hos människor (Cresswell, 2004).

Det bör finnas en förståelse för att en plats fysiska struktur beror på vem som tillfrågas. Nasar (1998) redogör exempelvis för att en bra stadsutformning inte bara är ett estetiskt fenomen utan även beror på hur människor som dagligen upplever sin miljö värdesätter staden. Upplever människorna staden som något bra och tilltalande, har staden således en bra fysisk visuell gestaltning. Som exempel på detta redogör Tuan (1974) för att det kan vara lätt att gestalta en plats men att känslan och en förståelse för en plats tar tid att åstadkomma. Eftersom det kräver några år för att en känsla och en upplevelse kring en plats ska kunna växa fram. I likhet med detta har det förts diskussioner gällande att platser aldrig kan ses som ett slutresultat utan bör förstås som en ständig process (Cresswell, 2004).

Som tidigare nämnts kan det vara svårt att beskriva sin upplevelse och att människor generellt har en benägenhet av att säga vad som är positivt och negativt. Något som Jack Nasar (1998) studerat vidare. Nasar (1998) är professor i stadsplanering och i boken *"The evaluative image of the city"* redogör han för sin studie över människors upplevelser av stadsmiljöer i två amerikanska städer. I studien intervjuades cirka 400 invånare samt besökare och Nasar (1998) kom fram till olika estetiska preferenser i stadsmiljön som människor reagerade positivt på. Dessa var *variation, naturlighet, rymlighet, historisk anknytning, ordning* samt *skötsel*. Det som människor värderade som negativt var stadsmiljöer som bidrog till det motsatta. Nedan görs en vidare redogörelse kring preferenserna.

Variation

Nasar (1998) redogör för att tidigare forskning visat på att människan uppskattar variation i det urbana rummet. Miljöer som är för likartade upplevs som enkla och tråkiga. Människan vill uppleva skillnader när vi färdas i staden, detta genom exempelvis en varierad arkitektur i kulör och form. För ett varierat stadsrum är det således viktigt att bebyggelsen inte uppfattas som för storskalig samt tråkig. Enligt Nasar (1998) bygger variation på en viss komplexitet.

Graden av komplexitet styrs av olika urbana element som exempelvis storlek, form, färg och material. En för hög komplexitet kan dock bidra till ett inslag av ett kaosartat intryck, vilket i sin tur kan bidra till en negativ känsla hos människan. En måttlig komplexitet är således eftersträvaransvärt och för att uppnå detta krävs det först enligt Nasar (1998) en ordnad struktur. Därefter kan viss komplexitet tillkomma för en intressantare miljö.

Naturlighet

Naturlighet refereras enligt Nasar (1998) till en miljö som innehåller vegetation, vatten eller berg. I Nasars (1998) undersökning värderades naturlighet som mycket positivt hos respondenterna vilka uppskattade miljöer vars innehåll dominerades av naturliga inslag. Motsatsen var byggda områden med hög bebyggelsehöjd, industrier, samt stolpar, ledningar och skyltar.

Rymlighet

Respondenter i Nasars (1998) undersökning uppskattade platser för deras öppenhet och möjlighet till utblickar. En förklaring till detta är enligt Nasar (1998) att människor evolutionärt vill kunna överblicka en miljö, därför finns ett behov av öppenhet i den fysiska miljön. Negativa aspekter var trånga gränder, trängsel samt ett blockerat synfält.

Historisk anknytning

Historisk anknytning handlar enligt Nasar (1998) om områdets historiska innehåll. Respondenterna gillade områden som visuellt bidrog till ett historiskt utseende eller som hade historisk betydelse.

Ordning

Ordning refereras enligt Nasar till en strukturerad miljö med ett sammanhang, läsbarhet samt tydlighet. Negativt var oordning och en kaosartad miljö med brist på en enhetlig stil. Nasar (1998) menar dock att miljön inte bör vara för ordnad vilket kan bidra till en allt för enformig miljö. Det behövs således en balans mellan variation och ordning. Det kräver först en tydlig struktur som exempelvis anordnande av gator och bebyggelse, vilket sedan genom olika urbana element kan öka graden av variation i stadsrummet.

Skötsel

Underhåll handlar om hur väl ett område är omhändertaget genom skötsel. Respondenterna i Nasars (1998) undersökning redogjorde för att de föredrog platser för deras renlighet och

underhåll. Ovårdade områden uppfattades däremot som ödsliga och icke bebodda. Skötsel enligt Nasar (1998) visar på att det finns engagemang till ett område som människor bryr sig om vilket kännetecknas av att det är välvårdat och tilltalande.

2.4. En stadsmiljö av mänsklig skala

Den danska arkitekten Jan Gehl (2010) menar på att det under en längre tid funnits för lite studier om hur städers fysiska struktur påverkar det mänskliga beteendet. Dock menar Gehl (2010) på att den rådande urbaniseringens effekter bidragit till en högre belastning på städer, vilket kräver ett tydligare fokus på mänskliga värden och hur denne upplever samt använder staden. Enligt Gehl (2010) är detta nyckeln till en hållbar stadsutveckling. Gehl (2010) betonar att täta städer inte alltid behöver innebära en hög bebyggelsehöjd, men för att de ska vara hållbara bör de vara planerade utifrån ett mänskligt perspektiv. Därav är det viktigt med rätt skala och proportioner i det urbana rummet. Gehl (2010) menar dock att förståelsen för rätt skala försvunnit med tiden och att mycket av dagens stadsutveckling utgår från allt för stora skalor långt från vad människor upplever som meningsfullt samt bekvämt. Utifrån ovan nämnd kritik betonar Gehl (2010) vikten av en *mänsklig skala*, för att människors ska vilja vistas samt trivas i en stadsmiljö. Detta innebär en skala som tar hänsyn till relationen mellan den mänskliga kroppen och miljön.

Enligt Ewing & Bartholomew (2013) avser en mänsklig skala storlek, struktur samt artikulering av urbana element som sammanstrålar med människans storlek och proportioner. Utformningen av bebyggelsen är således en viktig utgångspunkt. Enligt Gehl (2010) är synen det mest utvecklade sinnet och bör därmed vara högst prioriterat vid utformningen av stadsmiljöer. Detta då vi uppfattar världen utifrån ett horisontellt plan vilket betyder att vi lutar huvudet nedåt i en tioprocentig vinkel. När vi promenerar på en gata ligger därmed ett huvudsakligt fokus främst på det vi ser framför oss, samt vad som händer på båda sidorna om vägen. Vad som händer ovanför oss uppfattar vi däremot inte i lika stor grad. Därigenom menar Gehl (2010) på att en bebyggelsehöjd på högst fem våningar bedöms vara rimligt för en visuell kontakt mellan bebyggelse samt gata. Enligt Bartholomew (2013) bör arkitektoniska detaljer främst tillämpas på stora byggnadsvolymer för att på så sätt dämpa dess storskalighet. För en mänsklig skala bör byggnaders längder heller inte vara utom proportion i förhållande till bebyggelsehöjden.

Den mänskliga skalan berör även hur människan rör sig i stadsrummet och enligt Gehl (2010) bör städer utformas utifrån gångtrafikanterens perspektiv. Bottenvåningarna uppfyller således en viktig funktion då bottenplanet är det vi uppfattar och upplever visuellt när vi promenerar i stadsrummet. Dessa är enligt Gehl (2010) lämpade för handel samt service vilket antas inbjuda till mötesplatser samt rörelser i stadsmiljön. Vid en bebyggelse om högre än fem våningar bör bottenvåningarnas utformning enligt Ewing & Bartholomew (2013) vara mest detaljrik. Bebyggelsen bör då utformas så att bottenvåningen tar mest plats i gaturummet medan de högre våningarna tar ett steg tillbaka innan de stiger upp. Det ger en mänsklig nivå i enlighet med människans visuella syn samt möjliggör för ljusinsläpp.

Det är dock viktigt med en inbjudande gestaltning för att ett intresse ska väckas. Det kräver enligt Gehl (2010) en hög grad av variation i stadsrummet. Detta då psykologiska studier visar att människor behöver stimuli i korta intervaller om fyra till fem sekunder. Enligt Gehl (2010) är det således viktigt att det finns en tydlig artikulation med en inbjudande arkitektur på bebyggelsens bottenplan. Dessa bör vara inbjudande och förses med öppna samt aktiva fasader inom korta sekvenser för ett ökat intresse hos människor. Vidare bör fasalängorna enligt Gehl (2010) vara vertikala då en horisontell fasadsättning kan bidra till att rummet upplevs som långt samt otryggt. I ett bostadsområde bör bottenplanet enligt Gehl (2010) utformas utifrån en så kallad ”mjuk kant”. Detta genom en gestaltning i form av exempelvis grönska, förgårdsmark eller en inbjudande fasadutformning. En sådan utformning bidrar således enligt Gehl (2010) till en tydlig gräns mellan privat och offentligt, vilket kan generera till sociala interaktioner och en känsla av säkerhet i ett större bostadsområde.

Sorte (2005) betonar dock att människan eftersträvar en tydlig grundad ordning i stadsrummet då det annars kan tendera till ett kaosartat intryck. Vidare betonar Sorte (2005) att upplevelsen sjunker om skala och funktion inte är i proportion till stadsrummet. Om olika enheter inte passar in i miljön så påverkas den så kallade upplevda helheten på olika sätt. En byggnad som exempelvis är avvikande i dess färg och form kan därigenom betraktas vara av tillfällig karaktär, vilket kan påverka helhetsintrycket av ett område (Sorte, 2005).

Grönska i stadsrummet har även visat sig vara av betydelse för att en miljö ska upplevas vara av mänsklig skala. Enligt Erwing & Bartholomed (2013) kan växtlighet och träd kan ge liv åt en plats då det bidrar till en ökad rumskänsla. De menar på att gatuträd kan dämpa skalan och därigenom uppfattningen av höga byggnader samt breda gaturum. Detta då storskaliga hus

samt breda gator inte är uppskattat hos människor, då det bidrar till en steril miljö samt uppfattas vara rumsligt oproportionerligt i förhållande till den mänskliga skalan. Trädrader kan däremot bidra till att ett område eller en plats upplevs vara mer småskalig, då trädkronan bidrar till en ökad rumslighet genom en upplevd känsla av tak. Horisontellt kan träd definiera samt sluta öppna ytor.

Gehl (2010) redogör för att en tät stad i mänsklig skala kräver allas tillgång till öppna platser samt möjlighet att se träd från sina fönster. Sorte (2005) menar på att fönster som vetter ut mot något intressant väcker intresse och engagemang samt verkar stressreducerande. Som exempel redogör han för en undersökning som genomfördes av Grahn (1993), där möjligheten till att kunna se ut över en park eller grönska från ett fönster var viktigt för människors hälsa, då det bidrog till minskad stress. Vidare fann man i annan studie som utfördes av Küller och Küller (1994) att äldre som hade möjlighet till att utblicka över grönska från sin bostad rapporterade ett bättre välmående än de som saknade grönska utanför sitt fönster (Sorte, 2005).

Det går att finna ett flertal studier som visar på att miljöer som innehåller växtrikedom föredras framför stadsmiljöer som saknar dessa inslag (Hartig, 2005). Sorte (2005) redogör exempelvis för att mängden grönska i nära anslutning till bostadsområden kan vara avgörande för hur en individ trivs med sin bostad. Enligt Beatley (2011) behöver människor daglig kontakt med natur och grönska vilket kan te sig i olika skalor. Allt från byggnadsdesign som exempelvis gröna tak och takterrasser samt förgårdsmark, till påverkan på lokal och regional nivå som exempelvis parker och gröna transportkorridorer. På så sätt får människor en beständig kontakt med natur och andra levande organismer, vilket bidrar till att människans sinnen stimuleras genom att de får känna och se samt uppleva naturmiljön.

Rymd och öppenhet kan ge utrymme för trivsamma miljöer inne och utomhus och kan bidra till olika sinnesintryck i miljön. Enligt Gehl (2010) innebär rymlighet allas rätt till offentliga utrymmen. Gehl (2010) betonar dock att allt för stora dimensioner i det urbana rummet kan bidra till att platsen inte inbjuder till aktivitet vilket gör att den mister sin funktion. Därav är mindre platser i ett större urbant rum att föredra utifrån ett mänskligt perspektiv, för att människor ska kunna uppleva en känsla av välbehag och trivsel. Detta då en mindre skala är mänskligt anpassat och bidrar till integritet.

Gehl (2010) menar på att människor föredrar platser som erbjuder möjligheter till avskildhet men som samtidigt är överblickbara. En förklaring till detta går att spåra tillbaka i tiden då människan vistades i savannen. Individen vill kunna gömma sig men även blicka ut över landskapet. Därav uppskattas möjligheten till att kunna luta sig mot exempelvis en vägg eller ett träd. Rymlighet utifrån en mänsklig skala handlar dock inte om rymligheten per se utan mer om möjligheten till överblickbarhet. Som exempel på detta redogör Aravot (2012) för skillnaden mellan fysisk samt upplevd rymlighet. Aravot (2012) redogör vidare för att upplevd rymlighet är mycket omfattande än funktionellt utrymme, då det inte handlar om rymligheten per se utan istället om vyer mot exempelvis öppna landskap som kan vara otillgängliga till fots. Något som kan förstärka naturupplevelsen samt känslan av rymlighet.

2.5. *Ställningstagande kring utgångspunkter*

Hur täthet i den byggda miljön kan påverka oss upplevelsemässigt kan relateras till Chengs (2010) redogörelse kring upplevd täthet. Ingen litteratur har dock kunnat påträffas vilket specifikt berör hur täthet i den byggda miljön kan studeras rumsligt utifrån ett mänskligt upplevelseperspektiv. Det saknas djupgående forskning kring ämnet och försök till att konkretisera och undersöka den upplevda tätheten har enligt tidigare forskning beskrivits som utmanande. Den litteratur som varit mest relevant har tagit utgångspunkt i ett miljöpsykologiskt perspektiv, då denna forskning berör hur stadsmiljöer påverkar människor upplevelsemässigt och hur städer bör planeras utifrån en mänsklig skala.

Mot bakgrund av det ovan nämnda har ett ställningstagande kring utgångspunkterna gjorts. Detta har varit nödvändigt eftersom forskning kring människors upplevelser av täthet inte framställts på ett tillfredställande sätt som passat studiens syfte. Genom den litteratur som presenterats har ett samband mellan kapitlets utgångspunkter kunnat identifierats. Sambandet visar på vad som har kunnat identifierats som gemensamt för den byggda miljös betydelse för upplevelsen av täthet. Ett antal aspekter vilka hämtats från varje utgångspunkt har därmed kunnat identifierats. Nedan görs en kort redogörelse kring det samband som identifierats, vilket har illustrerats genom en sammanfattande tabell (se sida 23). Sambandet följer kapitlets upplägg och val av aspekter har följt utgångspunkterna i en hierarkisk ordning.

Utifrån den första utgångspunkten: Begreppet täthet och dess tolkning, har Chengs (2010) definition av *Upplevd täthet* valts ut vilket kan ses som den aspekt som ligger närmast det fenomen som studien ämnar att undersöka. Utifrån den andra utgångspunkten: Estetiska

preferenser i stadsmiljön, har en vidare koppling kunnat dras till dras till tre av Nasars (1998) estetiska preferenser *Variation*, *Naturlighet* samt *Rymlighet*. Detta eftersom preferenserna är övergripande och kan ses falla in i vad tidigare studier visat vara av betydelse för den upplevda tätheten. Med utgångspunkt från dessa tre preferenser har ytterligare aspekter kunnat identifieras med utgångspunkten: En stadsmiljö av mänsklig skala.

Aspekterna kan tillsammans betraktas som en konkretisering av den litteratur som studerats för att kunna besvara studiens första frågeställning (*Hur kan aspekter från tidigare studier användas för att analysera upplevelsen av täthet?*) samt för att kunna genomföra uppsatsens empiriska del.

Sammanfattande tabell. Nedan presenteras en tabell vilken visar på de aspekter som identifierats som gemensamt utifrån människan och dennes upplevelser i relation till täthet. Tabellen har delats upp i tre nivåer vilket visar på den ordningsföljd som gjorts vid val av aspekter. I nivå 1 har upplevd täthet varit utgångsläget. I nivå 2 och 3 har aspekter inom miljöpsykologisk forskning valts ut utifrån vad som har kunnat identifierats som sammanhängande med upplevd täthet. Varje aspekt innehåller en kort sammanfattning baserat på vad som framgått i litteraturen. Tabellen ligger till grund för studiens teoretiska analysram (se metodkapitel sida 30) som formulerats för en vidare analys av de empiriska undersökningarna.

Nivå 1: Begreppet täthet och dess tolkning	<u>Upplevd täthet</u> <i>Manipulation genom en varierad arkitektonisk utformning (Cheng, 2010; Churchman: 1999).</i>	<u>Upplevd täthet</u> <i>Inslag av naturliga element i miljön. Möjlighet till visuell kontakt med grönska (Cheng, 2010).</i>	<u>Upplevd täthet</u> <i>Möjlighet till utblickar mot öppna områden (Cheng, 2010).</i>
Nivå 2: Estetiska preferenser i stadsmiljön	<u>Variation</u> <i>Inrymmer en varierad arkitektur i den urbana miljön (Nasar, 1998)</i>	<u>Naturlighet</u> <i>Dominerat inslag av vegetation, vatten och berg (Nasar, 1998).</i>	<u>Rymlighet</u> <i>Miljöer som bidrar till utblickar samt möjlighet att se på håll (Nasar, 1998)</i>
Nivå 3: En stadsmiljö av mänsklig skala	<u>Bebyggelsestruktur</u> <i>Bör överensstämma med mänskliga proportioner, vara varierad i höjd och volym för minskad upplevelse av storskalighet (Ewing & Bartholomew (2013; Gehl, 2010).</i> <u>Fasadutformning</u> <i>Bör utformas med stor variationsrikedom för ökat stimuli (Gehl, 2010).</i> <u>Utformning av bottenvåning</u> <i>Bör vara mest detaljrik och varierad men hänsyn till det mänskliga ögat (Gehl, 2010).</i>	<u>Visuell kontakt med grönska</u> <i>Möjlighet att se grönska från exempelvis ett fönster väcker intresse och engagemang och verkar stressreducerande (Sorte, 2005; Grahn, 1993).</i> <u>Grönska i anslutning till bebyggelse</u> <i>Grönska i nära anslutning till bostadsområden kan vara avgörande för hur en individ trivs med sin bostad (Sorte, 2005).</i>	<u>Överblickbarhet</u> <i>Möjlighet till att kunna överblicka miljön bidrar till en ökad känsla av rymd (Gehl, 2010; Carmona, 2010).</i> <u>Avskildhet</u> <i>Miljöer som bidrar till privathet och överblickbarhet kan öka trivseln hos människan (Gehl, 2010; Carmona, 2010).</i>

Figur 1. Sammanfattande tabell som visar på hur upplevd täthet förhåller sig till de estetiska preferenserna variation, naturlighet, rymlighet samt aspekter inom den mänskliga skalan.

3. Metod

I det föregående kapitlets litteraturgenomgång besvarades studiens första frågeställning (*Hur kan aspekter från tidigare studier användas för att analysera upplevelsen av täthet?*) genom en sammanfattande tabell. För att testa den tabell som formulerades och därmed tillämpa kunskapen i verkligheten, har en fallstudie om stadsdelsområdet Kungsängen genomförts. I följande kapitel presenteras vald forskningsdesign med en bakgrundsbeskrivning av fallet. Därefter presenteras genomförandet av studiens metoder och hur de är tänkta att besvara studiens resterande frågeställningar. Platsanalys som metod genomfördes för att besvara (*Hur kan aspekter från tidigare studier användas för att analysera upplevelsen av täthet?*) och intervjuer med de boende som metod genomfördes för att besvara (*Vad kan påverka de boendes upplevelser av täthet?*).

3.1. Forskningsdesign

För att kunna analysera och tolka studiens empiriska del samt dra slutsatser, har en fallstudie genomförts. Enligt Denscombe (2016) lämpar sig en fallstudie om ett visst fenomen är tänkt att undersökas, vilket möjliggör till en djupare studie av ett specifikt område. I enlighet med studiens syfte sågs många fördelar med att använda en fallstudie som tillvägagångssätt. Som exempel menar Denscombe (2016) att en fallstudie ger förbättrad möjlighet till att gå på djupet, samla in detaljerad kunskap, samt upptäcka förekomster som annars inte hade upptäckts vid en mer övergripande studie. Vidare belyser Yin (2007) att en fallstudies styrka ligger i möjligheten i att använda och kombinera olika informationskällor.

I denna fallstudie har en metodologisk triangulering genomförts, det vill säga där information samlats genom en kombination av olika metoder. En fördel med triangulering är enligt Yin (2007) att det bidrar till en mer djupgående undersökning och att fallstudiens resultat sannolikt blir mer övertygande och korrekt om den är grundad i olikartade informationskällor. Vidare poängterar Merriam (1994) att en sådan kombination kan stärka en studies validitet då olika typer av metoder kan komplettera varandra.

För att kunna undersöka fallets byggda miljö på plats samt ta reda på de boendes uppfattningar, användes metoderna platsanalys samt intervjuer (se vidare beskrivning på sida 29). Forskaren bör dock vara vaksam kring fallstudiens nackdelar. Denscombe (2016) betonar exempelvis att det kan vara svårt att få tillträde till fallstudiens ”miljöer”, det vill säga exempelvis vilka människor samt miljöer som bör ingå i ett fall och att dessa kan vara svåra

att få tag på, något som kan bidra till en långvarig process. Då valet av att vilja ta del av boendes uppfattningar växte fram långt innan arbetets startskede uppmärksammades problematiken med att få tag på lämpliga personer i ett tidigt skede. Detta gjorde det möjligt att kontakta relevanta intervjupersoner i god tid.

3.2. *Val av fall*

Stadsdelsområdet Kungsängen beläget i Uppsala har valts ut som fall. Val av fall grundar sig i att stadsdelen succesivt förtätats med bostäder. Vidare har det i den offentliga debatten förts kritik gällande att Kungsängen blivit en för tät boendemiljö (Sandow, 2017), vilket gör det till en intressant stadsdel att studera. Utvecklingen av Kungsängen har även pågått under en längre tid och eftersom det första byggnaderna upprättades för cirka femton år sedan har många kunnat bo i området ett tag och därav kunnat utveckla en känsla och värdering till området. Samtidigt pågår en rådande förtätning vilket gör att staden ständigt förändras och växer med nya fysiska strukturer samt invånare.

3.3. *En bakgrundsbeskrivning av fallet*

Kungsängen är centralt beläget intill Uppsalas stadskärna. Inom en radie på 1,5 km ligger Uppsalas centralstation, Stadsträdgården, idrottsarenan Studenternas samt det intilliggande skogsområdet Kronåsen. I söder finns Uppsalas reningsverk och vidare söderut gränsar naturreservatet Årike Fyris. Kungsängen har tidigare varit ett industriområde och har i och med närheten till Fyrisån och järnväg bidragit till transportmöjligheter. Under 1900-talet byggdes Kungsängen ut till ett sammanhängande industriområde med en bebyggelse som utgjordes av små samt stora industribyggnader med tillhörande arbetarbostäder. Området har sedan början av 2000-talet omvandlats till att bli ett blandat bostadsområde med möjlighet till arbetsplatser, service samt handel (Uppsala kommun, 2009).

Uppsala ökar kraftigt i befolkning och förtätning har under en längre tid varit en målsättning genom att låta staden växa inåt. (Uppsala kommun, 2016). I områdesprogrammet för Kungsängen görs en redogörelse kring ett behov av expanderings av nya centrala bostäder och arbetsmöjligheter men att stadskärnan är trång. Kungsängen lyfts fram som ett omvandlingsområde i och med dess centrala läge och planen är att låta området bli en förlängning av stadskärnan. Detta då området är lågexploaterat och har potential till att utvecklas genom ett maximalt utnyttjande av marken. Ambitionen har varit en förtätning med

blandade bostadsmiljöer i likhet med innerstadens medeltida kvarterstruktur. I områdesprogrammet föreslås en utveckling på cirka 4000 bostäder, med ett för Uppsala högt exploateringsstal på en byggnadshöjd med maximalt sju våningar. Planen har varit en långsam förändring över 30 år där man i programmet varit tydlig med att det kräver en robust struktur som tål nya förändringar inom planeringen. Vidare har visionen varit att upprätta en bebyggelsestruktur i likhet med stadskärnans rutnätsstruktur. Det vill säga att stadsplanen följer en hierarkisk struktur där bebyggelsen upprättas och de anslutande vägarna upprättas i tydliga samt lodräta linjer (Uppsala kommun 2009).

Idag är det mesta färdigbyggt men det pågår en del byggnationer och det finns tomter kvar vilka är under detaljplaneläggning. Det är bland annat ett industriområde (Ångkvarnen) som idag består av ett par äldre industribyggnader, samt en busstomt (Norra Hovstallängen) vilket idag fungerar som uppställningsplats för Uppsalas stadsbussar (Uppsala kommun, 2019). I området finns även ett antal offentliga utrymmen. Dessa består av en livsmedelsbutik samt en butikskedja med inriktning på kläder samt ett centralt torg. Vidare finns tre parker i området. Anna Petrus park, vilket är en aktivitetspark och den största i stadsdelen, Mjölarparken samt Tullgarnsparken.

Nedan presenteras två översiktliga kartor över stadsdelen. Planområdesgränsen skiljer sig i denna fallstudie utifrån områdesprogrammet och har avgränsats geografiskt utifrån den del som avser flest bostäder.

Figur 2. Översiktlig karta över Kungsängen med planområdesgräns enligt Områdesprogram för Kungsängen (2009) samt Fallstudiens planområdesgräns.

Figur 3. Översiktlig karta över Kungsängen med offentliga utrymmen samt tomter.

3.4. Metoder för datainsamling och analys

För att kunna besvara frågeställningarna (*Hur kan aspekter från tidigare studier användas för att analysera upplevelsen av täthet?*) samt (*Vad kan påverka de boendes upplevelser av täthet?*) och testa den tabell som utformades i litteraturgenomgången (se sida 23), genomfördes en metodkombination i form av platsanalys samt intervjuer. Med tabellen som grund formulerades en teoretisk analysram vilket användes som underlag vid utförandet av metoderna. Tanken med analysramen är att på ett utförligt och strukturerat sätt undersöka upplevelsen av täthet i Kungsängens byggda miljö utifrån ett antal aspekter från tidigare forskning, och ta reda hur dessa förhåller sig till de boendes perspektiv. I enlighet med uppsatsens syfte samt de kopplingar som identifierades i litteraturgenomgången, bedömdes den upplevda tätheten vara det centrala vilket analysramen ska stödja i att söka svar på.

Genomförandet av metoderna delades upp i två delar. Del 1 genomfördes som en platsanalys för att kunna besvara uppsatsens andra frågeställning: *Hur kan aspekter från tidigare forskning användas för att analysera upplevelsen av täthet?* Här gjordes en rumslig analys av Kungsängens byggda miljö. Platsanalysen utfördes först för att undersöka vad som kan påverka upplevelsen och få en förbättrad spatial förståelse för området, utan att påverkas av de boendes uppfattningar. För att kunna besvara uppsatsens tredje frågeställning: *Vad kan påverka de boendes upplevelser av täthet?* Genomfördes i del 2 intervjuer med de boende. I denna del undersöktes på vilket sätt de framkomna aspekterna från tidigare forskning är relevanta ur de boendes perspektiv. Genom en resultatdiskussion kopplades sedan resultatet av de två delarna ihop och diskuterades mer djupgående i relation till tidigare forskning. Utförandet av resultatdiskussionen baserades på en vidare analys av resultatdelarna vilka jämfördes där likheter samt skillnader lyftes fram. I enlighet med studiens syfte fick de boendes uppfattningar ta störst utrymme i diskussionen.

Del 1 Metod: Platsanalys → För att besvara: <i>Hur kan aspekter från tidigare forskning användas för att analysera upplevelsen av täthet?</i>
Del 2 Metod: Intervjuer → För att besvara: <i>Vad kan påverka de boendes upplevelser av täthet?</i>
Resultatdiskussion En syntes mellan resultatdelarna i relation till forskning

Figur 4. Illustrerande bild över de olika delmetoderna samt resultatdiskussion.

Analysen genomfördes med hjälp av ett antal aspekter med underliggande kriterier. Aspekterna användes för att undersöka vad upplevd täthet i det studerade fallet kan innebära. Huvudaspekterna avser den översiktliga analysen av aspekterna variation, naturlighet och rymlighet. Underaspekterna avser mer konkret vad som avses att undersökas och kommer från tidigare forskning avseende den mänskliga skalan. Underaspekterna har preciserats ytterligare genom ett antal kriterier för att detaljera analysen.

Huvudaspekt Underaspekt <i>Kriterier</i>	Upplevd täthet
Variation Bebyggelsestruktur - <i>Bebyggelsehöjd, storlek, proportion, variationsrikedom.</i> Fasadutformning - <i>Material, kulör, variationsrikedom.</i> Utformning av bottenvåning - <i>Mötet mellan plan och bebyggelse, artikulation.</i>	?
Naturlighet Grönska i anslutning till bebyggelse - <i>Utformning av växtlighet, typ av växtlighet.</i> Visuellt kontakt med grönska - <i>Möjlighet till utblickar mot grönska.</i>	?
Rymlighet Överblickbarhet - <i>Möjlighet till siktlinjer mot öppna områden.</i> Avskildhet - <i>Möjlighet till miljöer som erbjuder privathet samt avskildhet.</i>	?

Figur 5. Illustrerande bild över den teoretiska analysramen vilket har legat till grund för studiens empiriska undersökningar. Den vänstra kolumnen visar på de aspekter som är tänkta att undersökas. Den högra kolumnen har illustrerats med frågetecken för att visa på vad analysen ämnar till att söka svar på, det vill säga upplevd täthet.

3.5. *Platsanalys*

Platsanalys som metod utfördes för att kunna undersöka vad som kan påverka upplevelsen av täthet på plats. Platsanalysen har på så sätt gett en inblick i det studerade fallets rumsliga förhållanden och visar på hur forskning kan användas för att analysera en plats i relation till täthet. Platsanalysen ägde rum under två tillfällen i marsmånad. Under analysen användes utskrivna kartor över området för underlättad orientering samt notering. Upplevelsen och iakttagelserna sammanställdes genom anteckningar på papper och karta. Fotografier togs för att på ett lätthanterligt sätt dokumentera analysen.

Platsanalysen tar utgångspunkt i forskning men är delvis subjektiv utifrån författarens egna tolkningar av forskningsmaterialet. Med hjälp av uppsatsens analysram delades Kungsängens rumsliga utformning upp och identifierades i olika beståndsdelar. Utförandet av platsanalysen har följt analysramens struktur vilket har resulterat i en analys i två steg. Först analyserades området som steg ett utifrån den rumsliga utformningen i den byggda miljön. Detta för att först få en förståelse för platsen, områdets helhet och hur olika miljöer förhåller sig till varandra. Samt hur områdets byggda miljö kan förstås utifrån ett upplevelseperspektiv. Med utgångspunkt i den första analysen gjordes sedan som steg två en vidare analys kring vad i den byggda miljön som kan vara av betydelse för upplevd täthet.

Platsanalysen har redovisats genom illustrationer i form av fotografier samt en övergripande karta. För en tydligare samt lättolkad resultatpresentation har resultatet presenterats i enlighet med analysramens struktur, där analysramens huvudaspekter och underaspekter redovisats som huvudrubriker och underrubriker. Upplevd täthet har redovisats som huvudrubrik och har sammanställts med nya underrubriker vilka formulerats utifrån vad som framgick vara av betydelse med utgångspunkt i den första analysen som utfördes.

Det bör betonas att tonvikten i analysen grundats i den offentliga miljön då det inte varit möjligt att utföra en observation på lägenhetsnivå. Vidare bör det nämnas att huvudsakligt fokus legat på utformningen av den byggda miljön. Därmed har ingen analys gjorts baserat på människans plats i stadsrummet så som integration och mänskliga rörelser.

3.6. *Intervjuer*

Att genomföra intervjuer med de boende valdes som metod för att få ett bredare perspektiv kring människors upplevelser av täthet. Intervjuer är enligt Yin (2007) den viktigaste informationskällan i en fallstudie. Vidare är metoden lämplig att använda när får forskaren vill få tillgång till människors åsikter, värderingar och känslor (Denscombe, 2009). För att ta del av de boendes uppfattningar har en halvstrukturerad livsvärdsintervju genomförts. En sådan intervju innebär att forskaren söker en förståelse för den intervjuades levda vardagsvärld utifrån dennes perspektiv samt synvinkel (Kvale & Brinkman 2009). Urvalet bestod av fem intervjupersoner bosatta geografisk avskilt i olika bostadshus i Kungsängen. Åldersreferensen har varit mellan 26-63 år och samtliga har bott i Kungsängen mellan två till sjutton år.

Innan intervjuerna genomfördes gjordes ett antal testintervjuer med bekanta då författaren till denna uppsats inte använt sig av intervjuer som forskningsmetod tidigare. Tanken med intervjuerna har varit att låta frågorna vara öppna för en oreglerad dialog där informanterna ges möjlighet till att gradera sitt område. Detta då människor har en benägenhet att gruppera sina omgivningar som positiva och negativa (Sorte, 2005). Dock upptäcktes det under testintervjuerna att det var svårt som intervjuperson att formulera sig vilket krävde att frågorna behövde konkretiseras. Men för att avstå från subjektivitet och inte styra in forskningen efter eget intresse strukturerats intervjuerna utifrån en så kallad tratteknik, vilket enligt Kvale & Brinkman (2009) innebär att intervjun inleds med indirekta frågor på ett mer öppet samt övergripande sätt för att sedan avslutas med strukturerade frågor.

Arbetets analysram har legat till grund för intervjuguiden (se bilaga s 80). Analysramen användes som ett stöd vid formulering av intervjufrågorna och val av frågor anpassades sedan utifrån vad som bedömdes vara lämpat för en intervju. Detta resulterade i att intervjun inledningsvis började med öppna frågor för att sedan under intervjuens gång smalna av till att bli mer av mer strukturerad karaktär. Som avslutning på intervjun ställdes frågan om de boende uppfattade Kungsängen som tättbebyggt och uppsatsens syfte förklarades. En anledning till att detta togs upp som en sista del är att en målsättning har varit att inte styra in intervjun allt för snävt kring just täthet, utan även söka förståelse för de boendes upplevelser och erfarenheter av deras boendemiljö utan att de låser sig fast vid en bestämd bild av täthet.

Intervjuerna genomfördes under marsmånad hemma hos den intervjuade med undantag för en person som intervjuades på sin arbetsplats. Alla kontaktades genom mail via bostadsföreningar eller bekanta. I mailet fick de en kort beskrivning om uppsatsens huvuddrag och att det skulle få besvara frågor kring vad man som boende upplevde som bra samt mindre bra med Kungsängen, vilket gjorde att de intervjuade fick tid till att fundera över sin boendemiljö innan intervjun genomfördes. Detta då det under testintervjuerna visade sig vara svårt som intervjuperson att formulera sam beskriva utan en någorlunda förberedelse. Under intervjun användes en karta som hjälpredskap för att peka ut platser för lättare orientering av området. Samtliga intervjuer pågick under cirka en timme.

Efter att alla intervjuer genomförts transkriberades materialet. Sedan bearbetades materialet och relevant information togs fram med utgångspunkt i den teoretiska analysramen. För en enhetlig samt tydlig struktur genom arbetet var tanken först att låta analysramens struktur vara styrande för resultatets rubrikindelning. Vid bearbetning av intervjumaterialet framgick dock individuella svar vilka avvek något från analysramens underaspekter. Detta gjorde att nya underrubriker formulerades vilka tog utgångspunkt i de boendes perspektiv samt utifrån vad som ansågs passa in med hänsyn till varje huvudaspekt. Upplevd täthet har redovisats som huvudrubrik och har sammanställts med nya underrubriker utifrån de boendes syn på täthet.

4. Resultat

I följande kapitel redovisas resultatet av arbetet. Först presenteras den genomförda platsanalysen. Därefter presenteras resultatet från de intervjuer som genomförts med de boende i Kungsängen.

4.1. *Platsanalys*

I följande del redovisas resultatet av den genomförda platsanalysen. I den har upplevelsen av täthet i den byggda miljön utforskats. Först redovisas den byggda miljön med utgångspunkt i variation, naturlighet samt rymlighet. Därefter presenteras den andra genomförda platsanalysen, vilken undersöker vad i den byggda miljön som kan vara av betydelse för upplevd täthet. Den upplevda tätheten har avgränsats genom ett antal exempelområden i Kungsängen. Exempelen har presenterats genom bilder med tillhörande text vilka har sammanfattats i en övergripande karta (se sida 40).

4.1.1. *Variation*

Bebyggelsestruktur

Bebyggelsen i Kungsängen har en våningshöjd om två till åtta våningar. Vissa hus har indraget tak vilket skulle kunna vara ett försök till variation och minskad känsla av en hög bebyggelsehöjd. De flesta bostadshus har en höjd om sex till sju våningar och vid enstaka fall är husen upp emot åtta våningar. Majoriteten av bebyggelsen består av slutna kvarter med en bebyggelse runt en central bebyggelsegård. Denna bebyggelsestruktur i kombination med en hög bebyggelsehöjd samt långa fasadlängder ger ett storskaligt intryck. De hus som bidrar till den lägsta bebyggelsehöjden är bevarade industribyggnader. Industribyggnaderna består av gamla tegelbyggnader, gamla arbetarbostäder samt olika industriverksamheter. De skiljer sig från den övriga bostadsbebyggelsen i storlek, kulör samt höjdsättning vilket bidrar till ett varierat intryck i stadsmiljön.

Bild 1. Sluten bebyggelsestruktur. Majoriteten av bostadsbebyggelsen omfamnar en central bostadsgård. Detta i kombination med en hög bebyggelsehöjd förhöjer bebyggelsens storskalighet.

Bild 2. Gammal industribyggnad intill bostadsbebyggelse. Bevarade industribyggnader står för den lägsta bebyggelsen medan de nya bostadshusen står för den högsta bebyggelsehöjden. Detta bidrar till kontrast mellan lågt och högt vilket kan uppfattas som något oproportionerligt.

Bild 3. Industritomt. Industribebyggelsen bidrar till den största variationen genom en varierad bebyggelsestorlek, höjd, färg och form vilket skiljer sig från den övriga bostadsbebyggelsen.

Bild 4. Gamla arbetarbostäder intill Mjölnerparken. Bevarade byggnader från industriepoken bidrar till ett varierat intryck i och med dess skala samt detaljrikedom, vilket skiljer sig från övrig bebyggelse i Kungsängen.

Fasadmaterial

Bostadsbebyggelsens fasader består till mesta del av puts och tegel. Bottenplanen skiljer sig i många fall från den övriga fasaden i form av olikartat material eller färg. Det går att finna försök till en varierad arkitektur genom olika fasadsättningar, vilka är varierade i färg samt material. Inslag av trämaterial går att finna på en mer detaljerad nivå genom exempelvis utformning av vissa entréer. Vid enstaka fall är fasadutformningen densamma i färg och form, vilket bidrar till ett storskaligt intryck i kombination med hög bebyggelsehöjd samt lång bebyggelselängd. Varje bostadsgrupp och kvarter skiljer sig emellertid åt i färg vilket uppfattas som något omväxlande. Dock inte i tillräcklig omfattning för att skapa tillfredställande upplevelse av mångfald.

Bild 5. Försök till aktiva fasader. Artikulerade fasader kan ses som ett försök till en ökad nyansering. Det är dock inte tillräckligt för att bebyggelsen som helhet upplevs vara av varierad karaktär.

Bild 6. Färgsättning. Bebyggelsen i Kungsängen består av enhetliga färger. Ett hus sticker dock ut i mängden.

Bild 7. Homogen utformning. Majoriteten av bostadsbebyggelsen upplevs som storskalig samt variationsfattig.

Bild 8. Tegelbyggnad industribebyggelse. Bebyggelse från industriepoken bidrar till variation genom sin särpräglade arkitektur.

Utformning av bottenvåning

I Kungsängen går det att identifiera ett varierat inslag på hur bottenvåningarna hanterats. De kan definieras som bebyggelse med eller utan förgårdsmark. Viss bostadsbebyggelse har försetts med grönska i form av bland annat förgårdsmark. Dessa består av olika planteringar eller balkonger i bottenplan där människor själva planterat sin växtlighet. Detta uppfattas som något uppmjukande och bidrar till ett mer varierat intryck i miljön. Det bidrar även till en visuell kontakt med grönska i en liten skala och kontakt med naturens variation i det lilla och nära ofta med en hög kvalitet och skötsel.

Det finns också bebyggelse som inte möter upp bottenplanet. Detta märks genom avsaknad av förgårdsmark. I Kungsängen består majoriteten av bebyggelsen av långa fasadkroppar med vertikal fasadutformning. Detta i kombination med frånvaron av förgårdsmark bidrar till en känsla av storskalig bebyggelse då skala och proportion inte stämmer.

Bild 9. Bottenvåning med förgårdsmark.

Bebyggelse med en intilliggande förgårdsmark bestående av olika typer av växtligheter bidrar till ett uppmjukande helhetsintryck.

Bild 11. Bottenvåning med förgårdsmark Växtlighet i liten skala i anslutning till en bostadsentré med intilliggande balkonger i bottenplan, bidrar till en upplevelse av mänsklig skala.

Bild 10. Bottenvåning utan förgårdsmark.

Bottenvåning utan förgårdsmark med en vertikal fasadutformning i bottenplan. I kombination med en storskalig bebyggelse bidrar det till en omänsklig bebyggd miljö.

Bild 12. Bottenvåning utan förgårdsmark.

Bottenvåning med en artikulerande fasadutformning samt indragna entréer bidrar till ett varierat intryck. Dock saknas grönska samt möjlighet till cykelparkering, vilket gör att bebyggelsen inte uppfattas som tillgänglig samt inbjudande.

4.1.2. *Naturlighet* Grönska i anslutning till bebyggelse

I Kungsängen går det att finna olika typer av träd vilka är placerade i trädtrader intill bebyggelsen längs gatorna. Dessa träd bidrar till tydlig rumslig indelning samt ett detaljrikt blickfång. Träden är relativt unga och små vid tidpunkten för analysen, vilket gör att växtligheten i många fall inte fyller ut bland den annars storskaliga bebyggelsen. Vid enstaka områden finns större träd, vilka troligtvis varit befintliga och bevarats under utvecklingen av Kungsängen. Dessa träd motverkar den upplevda känslan av en storskalig bebyggd miljö, då de bryter av byggnadernas dominans och bidrar till ett naturligt inslag i miljön.

Bild 13. Stora träd. Bevarade träd med hög höjd och volym dämpar upplevelsen av en storskalig bebyggelse.

Bild 14. Småskaliga träd. I Kungsängen är majoriteten av träden i dagsläget små, vilket bidrar till bristfälliga proportioner i relation till den intilliggande bebyggelsen.

Visuell kontakt med grönska

Bostadshusen har gårdar vilka består av grönska i form olika planteringar och vistelseytor. Det har inte funnits möjlighet till att studera alla bostadsgårdar, men utifrån en översiktlig platsanalys kan det konstateras att majoriteten av bostadsgårdarna omsluts av huskroppar. Det bidrar till en avskärmande känsla som begränsar möjligheten till visuell kontakt med gårdens grönska när man färdas längs gator eller gångbanor i Kungsängen. Vid de områden som saknar förgårdsmark och där de planterade trädtrader utgörs av små träd eller buskar är det påtagligt. Vid enstaka fall är gårdarna av öppen karaktär, vilket möjliggör visuell och känslomässig kontakt med bostadsgårdarna och dess liv och växtlighet. Detta bidrar till variation i kontrast till fasadlängornas monotoni.

I Kungsängen finns tre parker Tullgarnsparken, Mjölarparken samt Anna Petrus park. Tullgarnsparken är den park som innehåller mest naturliga inslag i och med dess läge intill Fyrisån med vattenkontakt. Parken följer åns sträckning i en nord-sydlig riktning och det finns

möjligheter till promenader längs med vattnet. Parken kan också ses som en del av ett naturstråk som leder in från omkringliggande områden in mot stadskärnan. Det finns även äldre bevarade träd vilket bidrar till en grön och lummig miljö och med dess vattennära läge upplevs parken också som en avskild plats bortom den byggda miljön. Från parken är det även möjligt att betrakta omkringliggande skogsområden.

Då grönskan i Kungsängen är bristfällig i yta och upplevelse och vid enstaka fall helt frånvarande, kan parkens upplevelsemångfald och naturrikedom ses vara viktig för att människans behov av natur och dess variation ska kunna tillfredsställas. De som bor i nära anslutning till parken har en god visuell kontakt med parken samt omkringliggande natur. Kontakten bryts dock visuellt och känslomässigt när man beger sig längre in i Kungsängens centrala del. En orsak till detta är skymda viktiga siktlinjer och utblickar på grund av Kungsängens bebyggelsestruktur och det staket som omgärdar det före detta industriområdet Ångkvarnen, i kombination med hög bebyggelsehöjd samt långa fasadlängor. Detta bidrar till att den inbjudande parken känns långt borta även om den fysiskt sett är nära.

Mjölarparken består också av en naturlig variation med inslag av planteringar, gräsmatta och sittplatser i kombination med stora träd. Detta bidrar till en inbjudande rumsbildning. Anna Petrus park är den största parken och består till största delen av hårdgjorda ytor, då det är en aktivitetspark anpassad för bland annat skateboard och parkour och det slitage som uppkommer i en frekvent nyttjad park. Här finns dock inslag av olika träd och växtlighet samt sittplatser.

Bild 15. Tullgarnsparken. Parken består av naturliga element i form av varierade trädarter samt närhet till vatten. Det går även att betrakta ett intilliggande skogsparti väster om Fyrisån, något som förstärker naturupplevelsen.

Bild 16. Tullgarnsparken. Bidrar till en avskildhet och kontrast mellan naturlighet och den byggda miljön. Parken är belägen intill Fyrisån vilket kan vara en förklaring till avskildhet.

Bild 17. Mjölnerparken. Parken består av olika planteringar samt äldre bevarade träd, vilket bidrar till en förstärkt känsla av rumslighet. Parken är centralt belägen och bidrar till ett luftigt intryck i boendemiljön.

Bild 18. Anna Petrus park. Parken är centralt belägen och är stadsdelens största park, vilket bidrar till ett luftigt intryck i kontrast mot den byggda miljön.

4.1.3. Rymlighet Överblickbarhet och avskildhet

Kungsängens kvarterstruktur bidrar till en rumshierarki som underlättar överblickbarhet mot gröna och öppna ytor. Överblickbarheten är mest påtaglig i en nord-sydlig riktning när man färdas längs Kungsängens centrala delar, eftersom områdets huvudgator sträcker sig i denna riktning. Vidare är områdets offentliga ytor och allmänna platser som gator, torg och parker centralt belägna. Tullgarnsparken bidrar till en avskildhet i och med dess läge bortom bostadsområdet. I parken finns även sittmöjligheter i form av bord och bänkar samt en sittvänlig brygga intill Fyrisån, något som stärker den privata känslan. Miljön upplevs också rymlig, då det erbjuds utblickar med långa siktlinjer mot det omkringliggande landskapet.

När man färdas längs med Kungsängen är det många utblickar som går förlorade på grund av bebyggelsens placering och höjd. Som tidigare nämnts är siktlinjerna begränsade i en öst-västlig riktning, vilket gör att överblickbarheten mot Tullgarnsparken samt det öppna landskapet i väst försumrats och därmed försämrats. Förutom bebyggelsen avskärmar även industriområdet. Det begränsar möjligheten till att kunna se bortom bostadsområdet vilket försummar känslan av rymlighet. Denna typ av begränsning bidrar även till att Tullgarnsparken inte upplevs vara en del av bostadsområdet, vilket förstärker känslan av att det saknas friytor samt gröna områden. Vidare finns ett par tomter som i dagsläget är avstängda för allmänheten. Dessa begränsar framkomligheten och upplevs vara stora till ytan, vilket bidrar till en barriärskapande

känsla samt förstärkt känsla av instängdhet. Det är främst industriområdet samt busstomten som bidrar till detta då de tar upp en stor del av Kungsängens markyta. På grund av avgränsning genom plank och stängsel begränsas överblickbarheten men även tillgängligheten och möjligheten till rörelse och därmed känslan av frihet och rymd. Det finns dessutom ett par tomter med pågående byggnation vilket ytterligare begränsar känslan.

Bild 19. Skymmande industriområde. Det tidigare industriområdet skymmer viktiga siktlinjer mot Tullgarnsparken, Fyrisån samt det intilliggande skogsområdet.

Bild. 20. Skymmande industriområde.

Industriområdet består av storskaliga silos som i kombination med ett skymmande staket bidrar till en instängd känsla.

Bild 21. Rådande förtätning. Exploateringen i Kungsängen är pågående vilket innebär att många tomter är avstängda för allmänheten. Bilden visar Anna Petrus park vilket är stadsdelens störst park, omkringliggande byggnation gör dock att den upplevs som något begränsad.

Bild 22. Avskärmande busstomt. Busstomten avskärmar både tillgänglighet men även känslan av rymd och frihet.

Bostadsgårdarna bidrar till en viss avskildhet från den omkringliggande miljön, vilket upplevs när man vistas inne på gårdarna. Där bostadsgårdarna är av en sluten karaktär saknas dock möjligheter till utblickar mot den omkringliggande miljön och i vissa fall även sol. Det bidrar till att de omslutande huskropparna upplevs vara på ett nära håll. Att det saknas solljus reducerar även känslan av ljus och luft. Den slutna bebyggelsestrukturen bidrar inte till möjligheter för utblickar mot öppna och gröna områden. Gaturummen upplevs som rymliga då de är relativt breda samt raka. Det finns dock en avsaknad av utblickar mot grönska och öppenhet.

Sammanfattningsvis bedöms Kungsängens offentliga ytor, i synnerhet Tullgarnsparken, vara viktiga för den visuella kontakten med öppna och gröna områden. De kan ses vara viktiga för visuell kontakt och upplevelsevärden då stadsdelen till största del består av omslutna kvarterstrukturer.

Bild 23. Slutna bostadsgård. Majoriteten av bostadsgårdarna omges av en omkringliggande bebyggelse vilket bidrar till minskade möjligheter till utblickar mot grönska och omgivning liksom brist på ljus och sol.

Bild 24. Passage genom bostadsgård. Majoriteten av bostadsgårdarna omges av en omkringliggande bebyggelse. De öppningar som finns består av ett antal mindre passager.

4.1.4. *Upplevd täthet*

Den storskaliga bebyggelsen samt frånvaron av variation bidrar till ökad upplevelse av täthet

Det går att finna en frånvaro av mänsklig skala i Kungsängen. Dels genom den storskaliga bebyggelsen som dominerar miljön men som även ger ett intryck av homogen miljö med avsaknad av variation och bristande möjligheter till utblickar mot grönska och öppna ytor. Blicken hamnar i många fall på stora huskroppar och upprepande fasader vilket upplevs som händelsefattigt, då ögat söker efter variation och behöver vila från att ständigt betrakta monotona fasader. Storskaligheten samt bristen på variation bidrar på så sätt till en förstärkt täthetskänsla.

Kungsängens gaturum upplevs vara relativt breda samt rymliga. I många fall är gatorna i Kungsängen långa, strikta, rymliga och fysiskt inte täta uppskattat med ögonmått. Bebyggelsens utformning och bristande utblickar bidrar dock till att de uppfattas som tätare och upplevelsen av monoton och upprepning med brist på orienterbarhet förstärks. Eftersom grönskan i bostadsområdet är underordnad av bebyggelsen och är betydligt mindre i skala, upplevs bebyggelsen ta störst plats i stadsrummet vilket förstärker dess storskalighet. En kombination av små träd i relation till stora skuggande huskroppar med monotona fasader med och utan förgårdsmark, samt bristande möjlighet till utblickar, gör att den byggda miljön dominerar vilket förstärker känslan av täthet. Sammanfattningsvis kan konstateras att avsaknad av variation i kombination med en storskalig bebyggelse ger ökad upplevelse av täthet. Nedan görs en redogörelse kring ett exempel.

Exempelbild A. *Avsaknad av variation i kombination med frånvaro av grönska ger en ökad upplevelse av täthet.*

Exemplet visar en bostadsbebyggelse i sju våningar med en lång fasadlänga. Det går att finna ett försök till en detaljrikedom vid hanteringen av bebyggelsens loftgångar, men det saknas ett sammanhang och en tydlig artikulation, vilket kan uppfattas som något oproportionerligt utifrån det mänskliga ögat. Fasaden består av en mörk färg vilket stärker storskaligheten.

Bebyggelsen har inget inbjudande bottenplan då fasadutformningen är vertikal i dess utformning med förhöjd sockel i betong, Detta bidrar till ett monotont intryck och frånvaro av liv. Det saknas kontakt med grönska och intill bebyggelsen finns små träd vilket understryker de stora måtten. Denna typ av utformning står i motsats till en mänsklig skala, vilket gör att den uppfattas som storskalig. Detta i kombination med en bristande variation i arkitektur samt bebyggelsestruktur förhöjer således känslan av täthet. Större delen av Kungsängens bebyggelsestruktur är utformat likt detta exempel. Det bidrar till att Kungsängen som helhet upplevs vara en tätbebyggd stadsdel.

Brutna siktlinjer mot naturvärden bidrar till ökad upplevelse av täthet

Tullgarnsparken är en miljö som är viktig för den visuella kontakten till grönska och öppna områden med naturrikedom. Möjligheter till visuell kontakt med parken saknas med undantag för några få kvarter. Det bidrar till avsaknad av rymlighet och därmed en förstärkt känsla av att det upplevs tätt. En förklaring till detta kan vara att den storskaliga bebyggelsen och det intilliggande industriområdet skymmer. Industritomten bidrar dock till en varierad miljö genom en bebyggelse med särpräglad arkitektur, som skiljer sig från den övriga bebyggelsen i Kungsängen. Men i och med avstängningen upplevs den vara en barriär, vilket bidrar till att parken inte blir del av Kungsängen och förstärker barriäreffekten känslomässigt.

Avstängda områden bidrar till ökad upplevelse av täthet

I Kungsängen pågår en rådande förtätning och i platsanalysen upptäcktes många avstängda tomter vilket försämrar tillgängligheten. Två av dessa tomter tar upp mycket utrymme. Avstängdheten bidrar till en inestängd känsla och brister i rymlighet samt frihet. Detta bidrar till att området upplevs vara tätt och omvänt kan sägas att enkla åtgärder som att öppna upp i dessa områden, möjligtvis bidragit till en minskad upplevelse av täthet i och med känslan av frihet samt rymd.

Exempelbild B. *Avsaknad av utblickar bidrar till en ökad upplevelse av täthet.*

Exemplet visar på en rymlig plats med ett öppet rum. Utifrån ett upplevelseperspektiv kan platsen dock anses brista i rymlighet i och med avsaknad av utblickar mot Tullgarnsparken samt den intilliggande Fyrisån. Den närliggande industritomten består av höga silobyggnader samt ett skymmande plank vilket bryter av möjligheten till utblickar och den fysiska möjligheten att röra sig mot parkrummet. Den omkringliggande bostadsbebyggelsen består av en bebyggelsehöjd om sex till sju våningars bebyggelsehöjd, vilket i kombination med långa fasadlängor och industriebebyggelsen bidrar till en instängd plats och brist i rymlighet.

I övrigt domineras platsen av hårdgjorda ytor som står i motsats till en naturlig miljö. Det finns inslag av växtlighet i form av små buskar och träd vilket gör att den byggda strukturen tar över. Trots att platsen fysiskt sätt är rymlig bidrar denna typ av kombination till en ökad känsla av att det är tätt. I detta fall är det bristen på överblickbarhet samt silobyggnadernas frånvaro av liv som förstärker upplevelsen av täthet samt instängdhet.

Stråk med öppna partier bidrar till en minskad upplevelse av täthet

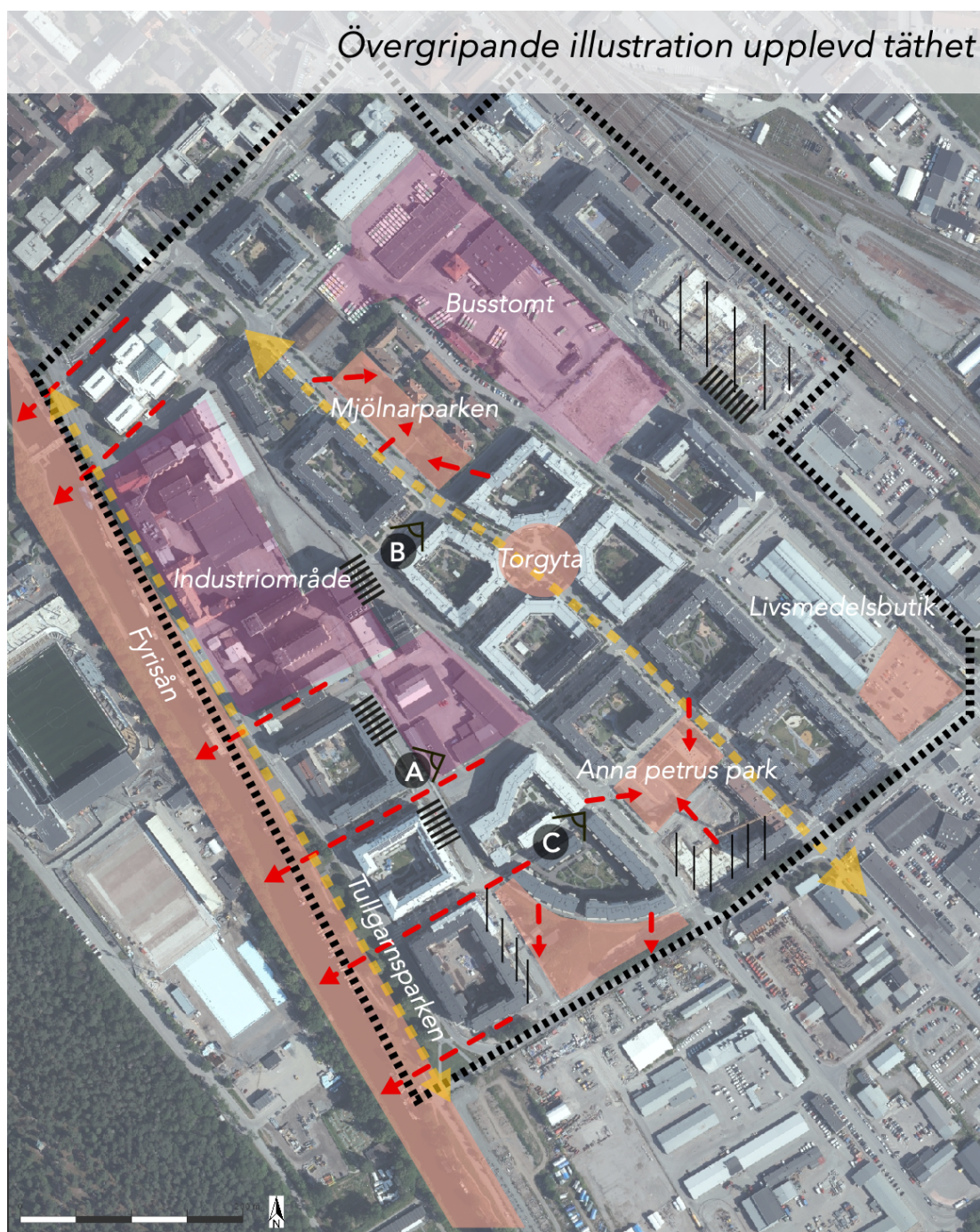
Den tydliga strukturen i Kungsängen bidrar till en överblickbarhet. I centrala delen öppnar det upp sig mot offentliga utrymmen så som Mjölnerparken, Anna Petrus park samt olika torgytor utöver långa gaturum. Eftersom bebyggelsen är storskalig samt sluten i sin karaktär och då möjligheten till utblickar mot Tullgarnsparken är bristande, blir de offentliga platserna ännu viktigare där siktlinjer har möjlighet att ge visuell kontakt med öppna områden för en känsla av rymd samt minskad upplevelse av täthet. Detta saknas dock i de centrala delarna av Kungsängen där de behövs som mest. I ett stråk i Kungsängens västra del iakttogs ett relativt smalt och tätt gaturum men som inte upplevdes som tätt på grund av rumslig variation. På denna plats var känslan av rymd påtaglig trots att gatusektionen fysiskt sett uppfattades vara det smalaste i hela Kungsängen. Variation i gatans sträckning samt variation i utblickar och rummets avgränsning bidrar till detta vilket framgår i exemplet nedan.

Exempelbild C. *Förekomst av variation samt utblickar bidrar till en minskad upplevelse av täthet*

Exemplet visar ett gaturum som består av ett smalt och tätt gaturum där gatan uppskattades vara runt 12 meter bred. Det går att finna en variation i bebyggelse genom höjd, färger samt utblickar. Gatusektionen är även i en kort sekvens vilket bidrar till ökad variation.

Bebyggelsen intill gaturummet har en våningshöjd om fem våningar vilket överstiger med vad som antas vara en mänsklig skala. Gatan är något vinklad vilket också bidrar till en mer händelserik upplevelse och dessutom finns utblickar mot Tullgarnsparken i väst samt Anna Petrus park i öst, samt intilliggande bostadsgårdar (se karta s 43) som bidrar till öppenhet samt en visuell kontakt med grönska. Trots att denna typ av plats fysiskt är bland de tätare i Kungsängen så upplevs den som inte lika tät. Man kan då fråga sig om den fysiska tätheten är densamma som upplevelsen av täthet.

Figur 6. Övergripande illustration upplevd täthet

Teckenförklaring

---- Områdesgräns

||||| Bruten siktlinje

—▶ Viktiga siktlinjer
mot grönska
och öppenhet

Öppna ytor som
kontrast mot täthet

Stråk med
öppna partier

Barriär

////// Pågående
byggnation

4.2. Intervjuer

I följande del presenteras resultatet från intervjuerna där upplevelsen av täthet ur de boendes perspektiv har undersökts. Resultatdelen inleds med en kort introduktion kring motiv till att vilja bosätta sig i Kungsängen. Därefter redovisas de boendes syn på den byggda miljöns utformning utifrån variation, naturlighet och rymlighet. Delen avslutas med de svar som var av betydelse för upplevd täthet.

4.2.1. Introduktion

Närhet och tillgänglighet styr valet av boende

Samtliga informanter har tidigare bott utanför en stadsbebyggelse innan de flyttade till Kungsängen. De flesta bodde då i villa och radhus. Av olika anledningar ville man flytta till mer centralt beläget område med närhet som främsta motiv. Närheten till innerstaden, centralstation, naturområden samt öppna ytor har varit en avgörande aspekt för att vilja bosätta sig i Kungsängen, men även för att fortsätta bo kvar i stadsdelen. En informant nämnde att Kungsängens centrala läge bidrog till en lämplig mix mellan olika närliggande områden. Samma person sa också att denne inte upplever sig att bo centralt, utan uppfattar att stadsdelen Kungsängen befinner sig något utanför stadens centrum, då området upplevdes som något lugnare än innerstaden (Informant 5).

4.2.2. Variation

Olika synpunkter om arkitektur och utformning

Majoriteten upplever att det finns lite för lite variation i Kungsängen. Alla ansåg bebyggelsen som likartad genom en homogen bebyggelsehöjd där bebyggelsen beskrevs vara utformat likt klossar, fyrkanter eller en hästsko. Informanterna uttryckte sig dock olika om bebyggelsens utformning. En informant ansåg att husen skiljde sig mycket åt och att det inte fanns något hus som är var mer likt det andra (Informant 2). En annan påpekade att det fanns en viss variation i arkitekturen, men att det inte upplevdes som tillräckligt nyanserat för att bidra till känslan av variation. Informanten menade på att de olika fasadmaterialet bidrog till ett plottrigt intryck och att gestaltningen inte hade ett sammanhang med den omkringliggande bebyggelsen, något som även bidrog till ett negativt intryck på upplevelsen. Vidare menade informanten att den likartade höjdsättningen bidrog till ett ointressant intryck.

”Jag tycker att det kan bli lite plottrigt ibland. Sedan kan jag också tycka att det inte är någon variation i höjd, allt är ju ganska jämnt högt vilket gör att det känns lite tråkigt” (Informant 3).

Att höjdsättningen inte bidrog till en variation betonades även av informant 1. Detta i kombination med att husen upplevdes vara uppradade likt fyrkanter. Vidare betonade informanten att husen upplevdes tråkiga och menade på att det kunde ha gjorts lite mer variation genom olika höjdsättningar. Informanten upplevde det som att man ville bygga snabbt och billigt.

”Jag tycker man kunde ha gjort det lite mer varierat, lågt och högt samt med möjlighet att kunna se emellan. Det känns som att man byggt snabbt och billigt bara för att det ligger nära stan och är attraktivt. Jag tycker att man skulle ha tänkt lite mer” (Informant 1).

Även informant 4 pekade på den bristande variationen.

”Jag skulle vilja ha lite mer varierad arkitektur. Nu är det väldigt slutna kvarter hela tiden. Det blir som långa klossar som känns ogenomträngliga” (Informant 4).

En informant menade att husen såg ut att vara ritade utifrån en specifik mall samt planritning. Informanten nämnde dock att den likartade bebyggelseformen inte upplevdes som något problematiskt, då detta sätt att bygga bidrog till en strikt, rak samt stilren känsla vilket tilltalade informanten. Informanten menade också på att det fanns ett visst sammanhang mellan bebyggelsen och refererade till övriga stadsdelsområden, vilka innehöll en prestigefylld arkitektur med väldiga variationer och menade på att de inte behövde ta i så mycket i ett boendeområde då det kan påverka trivselen negativt.

”Om jag ska bo här måste man behålla känslan av lugnet, det är värdefullt och då får man inte ta i för mycket” (Informant 5).

Informanten tyckte det saknades en viss variation men att upplevelsen ändå var acceptabel eftersom bebyggelsen upplevdes ha ett sammanhang. Höjden upplevdes likartad men uppfattades inte som något negativt. Informanten ansåg det möjligt att göra varierande höjder på olika hus för att skapa en karaktär av variation, men eftersom man nu börjat bygga hus med lika höjd i Kungsängen menade informanten att man lika bra kan fortsätta med detta i denna stadsdel. Rätt skala och proportioner ansågs som viktigt för att det ska upplevas som bra och i harmoni.

”Om allt ser i stort sett likadant ut utan variation, och det plötsligt byggs ett hus som är 23 våningar i allt det där. Då tappar man proportionalitet på något sätt tycker jag” (Informant 5).

Informanten betonade dock att denne till vardags inte brukar lägga allt för stor vikt kring hur bebyggelsen är utformat arkitektoniskt.

”Nej brukar inte tänka så mycket på det. Däremot att ett kvarter kanske är lite mer likt det andra. Men jag spatserar ju inte runt här för att titta på fantastisk arkitektur” (Informant 5).

Industribebyggelsen bidrar till variation i den byggda miljön

Flera av informanterna talade positivt om de miljöer där husen var av historisk karaktär. Som exempel nämndes industribebyggelsens bidrag till en variationsrikedom i Kungsängen. Detta då bebyggelsen ansågs vara av en annan karaktär i höjd, struktur samt utformning och skiljde sig från den omkringliggande bostadsbebyggelsen.

”Den enda variation som finns här är att man har kvar de gamla husen. När man sedan tar bort lantmännen med silos, kommer det i stort sett att se likadant ut i hela stadsdelen” (Informant 5).

”Där jag bor är det fortfarande mycket industribyggnad och där finns variation. Vissa är enormt höga och andra är nästan enplanshus. Om man funderar på just variation så tycker jag att det främst går att finna i industribebyggelsen (Informant 3).

Industribyggnaderna upplevdes sticka ut då de är från en äldre epok, vilket bryter av mot de nyproducerade husen. De äldre industritegelhusen i tegel upplevdes som vackra och man hoppades på att byggnaderna skulle bevaras vid en vidare utveckling. Som exempel menade en informant att valet av utformning skiljer och skapar karaktär om historiskt eller inte.

”Det bidrar till att allt inte ser likadant ut. Även om det också är tegelbyggnader, vilket många av de andra husen är, så är det en tegelbyggnad från gammal tid med andra tekniker och utformning. Det är även andra typer av fönster och heller inte helt släta väggar, så det bryter ju av väldigt fint” (Informant 3).

Många funderade på hur det kan tänkas bli när industritomten försvinner. De boende ansåg att det kan vara bra om man behåller en del industribyggnader, så att allt inte ser likadant ut i området. Vidare fanns funderingar kring hur den framtida bebyggelsen skulle tänkas se ut, samt om denna kan komma att påverka deras boendemiljö negativt.

4.2.3. Naturlighet

Olika synpunkter om grönskan i bostadsområdet

Samtliga informanter upplevde att det inte fanns tillräckligt med grönska i området. Tre informanter påpekade att tillgången till gröna områden var bristfällig och önskade mer av detta. En annan påpekade dock att frånvaron inte upplevdes som något problematiskt i med närheten till omkringliggande naturområden.

”Jag har inte natur utanför min dörr, men på några hundra meters avstånd så har jag ju det” (Informant 5).

Vidare påpekade två informanter att det fanns en avsaknad av grönska vid de nyligen exploaterade områdena. En informant påpekade att det var olika på i vilken mån växtligheten etablerat sig och att det upplevdes vara påtagligt mer grönska i de äldre områdena där grönskan hunnit växa till sig. Vidare betonade informant 3 att träden bidrog till att miljön upplevdes vara av mer lämplig skala, vilket gjorde att byggnaderna upplevdes som mindre. Informanten menade på att om det inte funnits grönska hade husen troligtvis upplevts vara högre.

”Skulle det inte vara några andra referenser som man kan se som träd eller buskar, skulle det nog kännas eller upplevas ännu högre och större än vad det kanske är. Det kanske blir så när man går och har saker som är lite i ens egen storlek” (Informant 3).

En informant funderade även på hur det skulle kunna tänkas se ut om några år. Denne menade att de planterade träden troligtvis skulle växa till sig med åren och att stadsdelen om ett par år skulle bestå av ett mer grönt och behagligt intryck (Informant 4).

Närhet till intilliggande natur är viktigt för hälsa och välbefinnande

Tullgarnsparken beskrevs vara den plats som värderades mycket positivt hos samtliga informanter. Parken beskrevs vara vacker, rofylld samt med ett läge där man får vara ifred. Den beskrevs som omtyckt i och med närheten till Fyrisåns vatten samt omkringliggande natur. Vidare upplevdes den vara en viktig aspekt för valet av att bosätta sig i Kungsängen. Parken beskrevs som bidragande till en slags avskildhet från den byggda miljön och det var även den miljön som informanterna helst föredrog att vistas på i bostadsområdet.

”Det som drar här är ju vattnet förstås och båtarna. Man vill ju vara där och sen är det solen som ligger på” ... ”Man kan sola och läsa en bok här ifred, det gör man inte på balkongen eller på bostadsgården” (Informant 2).

”Om vi ska gå ut och ta en promenad och få lite luft så går vi så fort som möjligt ner och håller oss längs ån, för det är mycket trevligare än att gå förbi ett bussgarage” (Informant 5).

”Det känns som att när man kommer hit kan man andas ut på något sätt” (Informant 1).

”Jag tror just att det jag gillar mest är att ha så nära till Tullgarnsparken. Det är ju inte så rolig innergård” (Informant 3).

Då majoriteten av informanterna berättade att de uppskattade Tullgarnsparken samt intilliggande natur fick de frågan om de skulle tänka sig att kunna bo i Kungsängen om dessa miljöer inte fanns. Här besvarade majoriteten nej på frågan och menade att frånvaron skulle ha bidragit till en försämrad boendemiljö.

”Det hade blivit ett för stort inslag av betong. Jag tror att om ån inte har funnits, så tror jag inte vi hade flyttat hit” (Informant 5).

”Då skulle jag nog vantrivas fruktansvärt, jag skulle nog ha känt mig väldigt instängd. Det skulle vara hemskt” (Informant 3).

En informant beskrev att betydelsen av att parken tillkommit efter att denne bott i Kungsängen ett tag och som därmed blivit en viktig plats för att fortsätta bo kvar. Informanten köpte en nyproducerad lägenhet under bostadsutvecklingens början och fick förhålla sig till planritningar och modeller, eftersom området inte var byggt. Informanten visste inte hur boendemiljön skulle tänkas bli, men betonade att närheten till staden lockade. Efter att ha bott i området ett tag menade informanten att parken fick en allt större betydelse för välbefinnandet. Informanten upplevde dock att denne bodde allt för instängt samt avskilt på grund av nybyggnation samt brist på utblickar, vilket gjorde att denne valde att flytta några kvarter bort till de bostadshus som var belägna i direkt anslutning till parken.

”Efter en tid som jag bott här och i takt med att man byggt, så har parken verkligen blivit viktig för att jag ska trivas med mitt boende. Jag tror inte jag skulle vilja bo här om inte närheten till parken inte fanns. Då hade det känt alldeles för instängt” (Informant 1).

Tullgarnsparken och dess närhet till ån samt omkringliggande natur visar på att den uppfyller en viktig funktion för upplevelsen och trivseln i området och att förståelse för en plats kan ta tid.

4.2.4. Rymlighet

Utblickar mot öppenhet och grönska viktigt för hälsa och välbefinnande

Samtliga tycker att det finns breda samt rymliga gaturum i Kungsängen. Det betonades dock av många att det stora antalet bostäder i kombination med en hög bebyggelse bidrog till att rymligheten upplevdes som bristfällig. Som exempel menade en informant på att den höga bebyggelsen bidrog till minskade möjligheter till att kunna blicka ut mot öppna samt gröna områden, vilket bidrog till att stadsdelen som helhet upplevdes som något stängd. Informanten beskrev att denne hade uppskattat om det fanns fler parkområden för ökad kontrast mot bebyggelsen samt aktiva ytor för vistelseändamål (Informant 3).

En del informanter berättade att de inte frekvent använder de centrala parkerna, men att de är viktiga för att kunna utblicka mot något intressant från sitt boende eller när man färdas i området. Som exempel lyfte två informanter fram värdet av Anna Petrus park utifrån en visuell utgångspunkt. Bara vetskapen att parken fanns ansågs vara värdefullt även om informanterna inte beträder platsen.

”Jag använder inte parken men jag ser den härifrån och den är fin. Det är trevligt att se när barnen leker”
(Informant 2).

En informant berättade att denne valde att färdas längs med parken för upplevelsevärdet samt omväxling i miljön.

”Jag brukar gå här förbi parken, för det bidrar till lite kontraster i miljön. Annars känns det mest som att jag kollar på en massa hus” (Informant 3).

Många nämnde att bostadsgårdarna inte var tillräckligt luftiga och en bidragande orsak var bristande möjlighet till utblickar. De upplevdes som förhållandevis gröna, men i de fall där gårdarna är omslutna utan tydliga portaler minskade möjligheter till utblickar inom och

utanför gården, men även visuell gårdskontakt utifrån när man färdas längs med Kungsängens huvudgator.

”Det är väldigt lite utblickar inne på gårdarna till skillnad mot miljön utanför som känns mer luftig”
(Informant 4).

Några ansåg att de öppna ytorna upplevdes som minimala och i kombination med en hög bebyggelsehöjd upplevdes de som mörka. En informant nämnde att det kändes rymligt i offentliga utemiljön, men inne på gårdarna ändrades detta i och med slutenhet i kvarteren.

”...det är rätt stora kontraster. Är man ute på de här stora gatorna så är det ju ganska luftigt sen när man kommer in på gårdarna så blir det väldigt lite utblickar. Särskilt när det är så mycket slutna kvarter. Allt är ju egentligen i princip slutet” (Informant 4).

En informant menade att det skiljer sig mycket beroende på om gårdarna är utformade av öppen eller av sluten karaktär. De slutna gårdarna uppgavs bidra till en brist på omväxling då de bidrog till en känsla av en återupprepande överblick mot höga fasadväggar, vilket skapade en avskärmande känsla. Bostadsgårdarna som var formade av öppen karaktär, bidrog till mer möjlighet av utblickar och varierad miljö. Informanten tyckte att det kunde upplevas som både positivt och negativt. Med en stängd känsla kunde det kännas privat vilket beskrevs vara bra i en gård, men eftersom många av gårdarna var slutna blev det samlade intrycket att det kändes tätt och trångt (Informant 3).

4.2.5. Upplevd täthet

Brist på variation bidrar till ökad upplevelse av täthet

I slutet av intervjun ställdes frågan om informanterna upplevde Kungsängen som tättbebyggt. Samtliga svarade ja på frågan. Tidigare under intervjun berättade ett flertal informanter att det saknades variation i bebyggelsens utformning. Många betonade att denna aspekt var en bidragande faktor till att stadsdelen upplevdes vara tät. Som exempel på detta nämnde informant 3 att denne upplevde Kungsängen som tätare än vad det borde vara i och med att det inte fanns någon variation i hushöjderna.

”Jag tror också att det upplevs som lite tätare än vad det borde, för att det inte är så mycket variation och då tänker jag främst hushöjderna” (Informant 3).

Informanten beskrev att tätheten inte upplevdes som klaustrofobisk, då breda gator finns i området. Vidare sade informanten att industribebyggelsen bidrog till minskad upplevelse av täthet i och med dess variation i skala och utformning. Denne refererade även till andra äldre områden i Uppsala och menade på att de rent tekniskt sätt är tätare, men att de inte upplevs vara täta i och med att de finns mycket mer variation i hushöjderna samt att de är av en lägre bebyggelsehöjd.

"...men då är det kanske 2–4 våningar så de upplevs inte som lika täta ur min synvinkel" (Informant 3).

Även Informanterna 1 och 4 menade på att den upplevda tätheten berodde på det höga våningsantalet i kombination med en bristande variation i utformning samt skala, vilket bidrog till ett negativt intryck på upplevelsen. Informant 1 uppfattade husen för lika vilket i kombination med en rak samt strikt utformning bidrog till ett upprepande samt ett händelsefattigt intryck. Informant 4 berättade att områdets slutna kvarter i kombination med en bristande variation i fasadmateriell, balkonger samt höjd bidrog till att området upplevdes som tätt och menade på att det idag är standard i hur balkongerna ser ut. Ett varierat intryck hade kunnat påverka hur höjden upplevdes och därmed tätheten upplyste informanten.

"Hade man känt att det varit samma våningshöjd som idag, men att man gjort något mer av det, då tror jag nog inte att man hade tänkt så mycket på att det är tätt och högt i och med att det ser ganska likadant ut" (Informant 4).

Två informanter lyfte även fram ett gaturum som de menade på var tätt, men att det inte bidrog till ett negativt intryck. Det väckte snarare ett intresse i och med dess utformning. Denna typ av utformning upplevdes vara av en kort sekvens på en begränsad yta. Informanterna önskade att det hade varit mer av detta i Kungsängen.

"I och med att det är en väldigt begränsad yta så känns det nästan som att komma in en liten annan värld. Det blir lite häftigt också på ett annat sätt" (Informant 3).

"Det är nästan lite märkligt. Den här gatan som är väldigt smal upplever man som väldigt trevlig bara för att den sticker ut. Det är en högst normal gata men det känns som att, här blev det lite skönt. Det är väl så eftersom det är så lite variation på gatorna" (Informant 4).

Brist på utblickar bidrar till en ökad upplevelse av täthet

En informant berättade att bristen på utblickar mot intilliggande natur bidrog till den upplevda tätheten. Informanten berättade att denne tidigare bott i den centrala delen av Kungsängen. Här fanns utblickar mot ett intilliggande skogsområde men som upplevdes vara något begränsat. Med rådande förtätningar byggdes allt fler högre hus vilket bidrog till att utblickarna då gick förlorade. Informanten menade på att för denne var den visuella kontakten mot det omkringliggande landskapet viktigt och att det nu bidrog till en förstärkt känsla av att vara tätt. Detta i och med att informanten nu blickade ut mot hus i alla riktningar. Allt detta bidrog till att det kändes trångt och upplevdes psykiskt påfrestande.

”Jag såg träd där borta på andra sidan ån. Sen började man bygga det här huset. Helt plötsligt såg man inte naturen och dess skiftningar. Då försvann allting och då började man helt plötsligt känna sig instängd här” (Informant 1).

Informanten berättade tidigare under intervjun att allt detta bidrog till att denne vantrivdes med sin boendemiljö. För att tillfredsställa känslan av rymd samt mer visuell kontakt med natur och rörelser, valde informanten därför att flytta ut mot utkanten med närhet till Tullgarnsparken. Informanten betonade vikten av att kunna se ut mot träd för att få en uppfattning om väder samt årstid. När informanten inte kunde se träd försvann möjligheten till att se årstidernas skiftningar vilket betonades som viktigt.

”Jag vill kunna blicka ut och se vad det är för väder och se färgskiftningar i träden, men det var inget jag kunde göra när jag bodde mitt inne i smeten” (Informant 1).

Informanten fortsatte nämna att det i centrala Kungsängen inte finns några utblickar, men att det är viktigt för trivselen samt för att en känsla av rymd ska uppstå. I en liknande berättelse nämnde även informant 3 vikten av att kunna se mot det intilliggande skogsområdet.

”Nu har jag en utsikt mot en innergård men jag ser även lite skogspartier. Det tycker jag är väldigt viktigt, så att det inte känns som att utsikten från fönstret är en annan fasad som står väldigt nära. Så hade jag inte kunnat bo om man kan välja bort det” (Informant 3).

Informanten menar dock att det kanske inte är möjligt för alla att få utsikt mot natur och ån, men ansåg att det är desto viktigare med varierade utsikter mot öppna områden och växtlighet, då det i dagsläget är bristfälligt och inte helt tillfredställande i Kungsängen.

”Jag förstår vid utformningen av området att det inte är möjligt att alla får utsikt mot grönskan vid Tullgarnsparken och Fyrisån. Men desto viktigare blir det att ändå att försöka tänka på upplägget av området med mer varierad utsikt. Därför bör man inte göra så högt överallt, för då kan man ändå utforma en annan typ av utsikt. Kanske över en större park eller ett större område” (Informant 3).

Under intervjun ställdes frågan om det var något särskilt område som upplevdes vara tätt. Här lyftes utformningen av bostadsgårdarna som en bidragande faktor för att ge ett negativt intryck på upplevelsen. Orsaken till detta var enligt informant 4 bristande utblickar till det omkringliggande landskapet. Informanten hade tidigare under intervjun berättat att bostadsgårdarna bidrog till bristande utblickar och beskrev att detta även var en bidragande faktor till att Kungsängen upplevdes vara tätt. Orsaken var allt för stora kontraster mellan inne på gården samt utanför, vilket bidrog till en brist på omväxling samt en känsla av instängdhet.

En annan informant påpekade att bostadsgårdarna gav en ökad känsla av omslutande fasader på nära håll. Vid valet av boende hade informanten valt att avstå från en boendemiljö som hade omslutande bostadsgårdar. Informanten berättade att innan flytten så studerade denne hus som redan fanns i området och menade på att utformningen inte var tillfredställande. Det upplevdes som tätbefolkat med många balkonger vilket gav en påtaglig känsla av att ha grannarna mycket nära intill sig.

”Om man går in på någon av innergårdarna och tittar, så är det hur många balkonger som helst på väldigt liten yta. Då känns det tätt och väldigt tätbefolkat”... ”det är balkonger på fyra håll och alla sitter och tittar på varandra med ganska korta avstånd emellan. Jag kände att det var lite för påfrestande” (Informant 5).

Informanten valde därför att flytta till ett område där bostadsgården var av mer öppen karaktär. Något som informanten nu tyckte var en bra egenskap i en boendemiljö.

Kontraster bidrar till en ökad upplevelse av täthet

En informant betonade vikten av helhetsperspektivet det vill säga stadsdelen Kungsängen kontra stadskärnan i när det gäller skala och proportion och menade på att detta kunde ha en betydande påverkan kring den upplevda tätheten.

”Vi har ju en relativt liten och småskalig stadskärna. Nu har det ju förtätats väldigt mycket bara de senaste åren, men det känns som att det blir en för stor kontrast mellan stadskärnan och Kungsängen. Det blir en stor förändring och därför tror jag många upplever området som tätt” (Informant 1).

Som exempel på betydelsen av ett helhetsperspektiv nämnde även informant 3 att många övriga områden i Uppsala upplevdes vara mindre täta i och med en lägre bebyggelsehöjd. Tidigare under intervjun nämnde även informant 5 att om hastiga kontraster i bebyggelsehöjden skulle tillkomma i Kungsängen, skulle detta kunna bidra till en känsla av oro och brist på helhet. Det kan visa på att kontraster i bebyggelsehöjden måste stå i relation till omkringliggande områden. Det är aspekter av betydelse för hur tätheten i ett specifikt område upplevs.

Känsla av närhet till natur och staden bidrar till en minskad upplevelse av täthet

Som tidigare nämnts betonade samtliga informanter vikten av närhet till parker, natur och stadskärnan. Detta för ökad trivsel i boendemiljön och som en viktig aspekt för att vilja bosätta sig i stadsdelen. Närhet visade sig också vara av betydelse för den upplevda tätheten. Som exempel på detta berättade informant 5 att denne upplever Kungsängen som tättbebyggt i och med en hög andel bostäder med en hög bebyggelsehöjd. Informanten poängterade dock att tätheten inte upplevs som påtaglig i och med närheten till natur inom kort avstånd i kombination med det centrala som staden erbjuder.

”Om man upplever det som tätt med mycket hus på liten yta finns det alternativ. 100 meter bort så är du ju fri från det och då tycker jag det är okej” ... ”bortom detta är det nästan vildmark, och där borta är det ett naturreservat och det är perfekt. Väldigt nära centrala stan men lika nära till öppen fri natur” (Informant 5).

Informanten menade på att denne upplever det mindre tätt eller har i varje fall överseende med det täta då omkringliggande natur och staden bidrar till en känsla av rymlighet. Närheten som betydelse för upplevelsen och trivseln betonades även av flera tidigare under intervjun. Samtliga informanter har betonat att det finns brister i variation samt utblickar inom bostadsområdet. Däremot har de berättat att de uppskattar den intilliggande naturen samt närheten till stadskärnan och att det påverkat upplevelsen av Kungsängen positivt. Det kan förstås som att närheten och känslan att det ändå finns områden med rymd i nära anslutning, bidrar till att de boende har överseende med tätheten i boendemiljön.

Känsla av anonymitet bidrar till en minskad upplevelse av täthet

Informant 2 upplever att det är tätt i Kungsängen men upplever inte att det är trångt med människor. Informanten berättade att denne kan känna sig anonym i Kungsängen, vilket ansågs som något positivt. Informanten menade på att denne inte lägger särskilt stor vikt kring den arkitektoniska utformningen i miljön, men underströk att storskaligheten bidrog till en slags anonymitet.

”Nej jag tittar ju sällan upp. Men när det är så mycket balkonger och fönster skulle jag inte kunna säga hur de har det i en annan lägenhet, det försvinner i mängden. Det är inget som sticker ut och det är inget som är störande. Så jag tycker att man kan känna sig, även fast det är så många våningar och balkonger, så kan man känna sig ganska anonym och det är bra” (Informant 2).

Informanten berättade vidare att denne tidigare bodde i ett radhus och att denna typ av boendemiljö upplevdes vara mer tät än Kungsängen, då informanten upplevde att människor kom mer närmare varandra samt att mer folk tittade in i bostaden.

Fortsatt byggnation kan påverka upplevelsen av täthet

Samtliga påpekade hur det skulle tänkas bli med de tomter som ännu inte byggts. Informanterna tycker dock att det inte bör förtätas mer än vad det är i dagsläget och som exempel på detta beskrev informant 5 att en eventuellt fortsatt byggnation väster om Kungsängen som idag består av ett naturområde, skulle bidra till att stadsdelen tappade sin charm.

”Om det skulle sätta igång och byggas väldigt mycket och byggas ett likadant område till, då tappar man lite charmen tycker jag. Då är det ännu mer bara mitt i allting” (Informant 4).

Informanten berättade att denna typ av utveckling kan påverka att Kungsängen upplevs som ännu mer tätt.

Tidigare under intervjun lyfte en del informanter fram industribebyggelsen som något positivt i boendemiljön. Det fanns dock en oro att Kungsängen kanske skulle upplevas ännu tätare när industritomten byggs om till bostäder. Informant 3 betonade exempelvis att denne idag inte känner att Kungsängen är för tät och att det inte upplevs negativt, men menar på att den framtida utvecklingen kan komma att påverka detta.

"Jag upplever inte att tätheten är negativ just nu. Men det beror på hur det utvecklas vidare och hur man upplever det då" (Informant 3).

Informant 1 betonade även att de tomter som ännu inte byggts skulle kunna komma att påverka tätheten på sikt. Informanten upplever att det idag redan finns en gräns kring byggandet och menar på att det finns en oro hos de boende för hur det ska bli i de nya områdena. Det visar på hur en vidare exploatering kommer att få konsekvenser av hur man upplever tätheten i Kungsängen i övrigt

5. Resultatdiskussion

I följande kapitel reflekteras studiens resultat i relation till upplevd täthet. För att belysa hur resultaten förhåller sig till forskning har en jämförelse med arbetets teoretiska utgångspunkter gjorts. Kapitlet presenteras genom ett antal resultatrubriker och som avslutande del presenteras tillhörande slutsatser för arbetet.

5.1. *Den byggda miljöns betydelse för upplevelsen*

Tidigare forskning visar på att upplevd täthet i många fall visat sig vara förknippad med utformningen av den byggda miljön (Cheng, 2010). I denna studie har resultatet visat sig överensstämma med tidigare forskning, då ett antal parametrar så som brist på variation i den byggda miljön i kombination med en hög bebyggelsehöjd samt minskade utblickar, visat sig vara av betydelse för den upplevda tätheten. Parametrar som identifierades under platsanalysen och som överensstämde med de boendes uppfattningar.

Som tidigare nämnts redogör Churchman (1999) för att olika stadsbyggnadselement i den byggda miljön kan manipuleras som ett försök till att minska sannolikheten för en ökad respektive minskad upplevd täthet. I Kungsängen går det att finna ett sådant exempel. Under platsanalysen noterades en bebyggelse som i stora drag utgörs av stora huskroppar med ett inslag av artikulerande fasadsättningar. En sådan typ av utformning kan betraktas som ett försök till ökad nyansering och enligt Gehl (2010) är detta eftersträvänsvärt för att undvika monotoni, då en detaljrik arkitektur antas bidra till ökad stimulus hos människan. Många av informanterna beskrev dock att arkitekturen inte var tillräckligt nyanserad för att Kungsängen skulle upplevas som en varierad stadsdel, vilket bidrog till en negativ upplevelse samt ökad känsla av täthet.

I överensstämmelse med den utförda platsanalysen, visade det sig att uppfattningen av täthet hos de boende till stor del förknippades med bristande hänsynstagande till en mänsklig skala. Det visade sig också att frånvaro av variation, naturlighet samt rymlighet i den byggda miljön bidrog till en negativ värdering av miljön samt ökad upplevelse av täthet. Som exempel ansåg informanterna att bebyggelsehöjden upplevdes för hög och enligt Gehl (2010) bör en bebyggelsehöjd inte överstiga fem våningar för att den mänskliga skalan inte ska gå förlorad. Det visade sig även att den likartade bebyggelsehöjden var en bidragande faktor till att Kungsängen inte upplevdes som tillräckligt nyanserad. En möjlig tolkning av den upplevelse

av täthet som majoriteten av informanterna gav uttryck för, är att bebyggelsen utgörs av låg grad av komplexitet, det vill säga att den inte fångar ett tillräckligt intresse som Nasar (1998) redogör för.

Att upplevelse är något subjektivt har kunnat påvisas i denna studie. Till skillnad från övriga informanter upplevde en informant att Kungsängen bidrog till en helhet. En allt för stor variation hade kunnat riskera att boendemiljön och trivsel försämrades. Personens syn kring detta skulle kunna förklaras utifrån Sortes (2005) redogörelse kring att människan eftersträvar en tydlig grundad ordning i stadsrummet och att upplevelsen sjunker om skala och funktion inte är i proportion. I det här fallet betonade informanten att den byggda miljön var tillräckligt nyanserad för att denne skulle uppleva en enhetlighet. Vidare ansåg informanten att denne inte upplevde boendemiljön för tät, något som skiljde sig från övriga informanter vilka uppfattade området som tätbebyggt och eftersträvade en mer varierad miljö. Det visar på svårigheten att finna en balans mellan ordning och variation som tillfredsställer alla människor, utan att det blir för tråkigt, strikt eller rörigt. Men även svårigheten i att göra en enhetlig bedömning av upplevd täthet utifrån individers egna uppfattningar.

Med utgångspunkt i det ovan nämnda menar Churchman (1999) att hur individer ser på täthet i ett grannskap inte behöver vara detsamma. Kön och ålder, hur vi rör oss samt uppfattar stadsrummet spelar istället en avgörande roll. I denna studie har strävan varit att intervjua en diversifierad grupp avseende kön och ålder, vilket skulle kunna vara en förklaring till att några informanternas svar skiljer sig från övriga. En intressant iakttagelse som kan relateras till Churchmans (1999) resonemang är att den informant som inte önskade mer variation, tidigare nämnde att denne vanligtvis inte lägger allt för stor vikt kring den byggda miljöns utformning. Något som skiljde sig från de övriga informanternas syn. Det skulle kunna förklaras med att man uppfattar täthet i relation till den byggda miljön ännu mer om man är vardagligt receptiv för sin omkringliggande miljö.

Samtliga informanter har dock samma kulturella bakgrund och enligt Cheng (2010) kan sociala och kulturella faktorer vara av betydelse för hur individer uppfattar täthet. Detta visar på att miljöer som de intervjuade funnit trivsamma samt uppfattningen om täthet inte behöver vara samstämmiga med personer som har andra bakgrunder. Som exempel nämnde en informant att bebyggelsehöjden står i kontrast till Uppsalas stadskärna vilket påverkat dennes syn kring täthet. Det skulle kunna förklaras med att stadskärnan är den täthet som kulturellt

präglar Uppsalas innerstad och den täthet som de boende är vana med. Det visar även på vikten av skala, proportion samt höjdsättning i relation till övriga områden och att upplevelsen skapas av i vilken kontext den befinner sig i. Upplevelsen har sin grund redan utanför Kungsängens områdesgräns, något som inte identifierades under platsanalysen.

Med ett perspektiv utifrån upplevd täthet i relation till den byggda miljön, visar studien att struktur och utformning i synnerhet bebyggelsehöjd, har störst påverkan på den upplevda tätheten hos majoriteten av de boende. Tidigare forskning pekar på att den arkitektoniska detaljeringsgraden bör vara högre vid en storskalig bebyggelse (Ewing & Bartholomew, 2013). Det framkomna resultatet från intervjuerna visade dock att den arkitektoniska variationen inte upplevdes vara tillräckligt nyanserad för att bebyggelsen skulle uppfattas vara av mer mänsklig skala. Hos vissa var det även en betydande faktor för den upplevda tätheten. Det visar på att arkitektoniska detaljer som skillnad i fasadsättning och färg samt material inte är en avgörande faktor för upplevelsen. Om bebyggelsen hade varit av mer öppen karaktär och varierat i utformning och med en lägre bebyggelsehöjd hade studiens resultat kanske visat på något annat.

5.2. *Upplevd kontra fysisk täthet*

I denna studie har huvudsakligt fokus inte legat på fysisk täthet, det vill säga att mäta täthet i fysiska mått. Men genom att stega mått och med hjälp av ögonmått har det dock varit möjligt att identifiera skillnader mellan fysisk täthet samt upplevd täthet. Det visade sig exempelvis att en plats som var fysiskt tät kunde upplevas som rymlig, vilket hängde samman med möjligheter till utblickar mot öppna samt gröna områden.

Precis som i andra studier (Gehl, 2010; Sorte, 2005) visar studien att möjligheten till att utblicka mot grönska samt att kunna se på håll även är av betydelse för de boendes trivsel. En del informanter menade att de inte frekvent använde sig av de offentliga ytorna men att de var uppskattade, då dessa bidrog till utblickar mot rörelser och öppenhet i stadsrummet. Detta visar på att öppna ytor inte bara är av betydelse för lek och rekreation det vill säga att man beträder platsen, utan även viktig för den visuella kontakten för de som bor nära och deras känsla av rymd. Informanterna nämnde särskilt vikten av att kunna se grönska på långt håll som exempelvis att kunna se ut mot ett närliggande skogsparti. Detta kan relateras till

Carmonas (2010) redogörelse kring människans behov av att kunna överblicka ut mot landskapet, vilket kan härledas till våra förfäder som levde i savannen.

Studien visar på att den visuella kontakten med grönskan i det lilla och nära som finns i stadsdelen genom exempelvis gårdar och förgårdsmark är nödvändig, men som inte klarar sig själv. Möjlighet till att överblicka mot omkringliggande natur är även av stor vikt. Några informanter påpekade även vikten av att se natur på håll och att gröna områden i Kungsängen var en bristfällig kvantitet. Det visar på möjligheten av att utblick mot vyer kan förstärka känslan om att ha naturen nära sig och därmed ge en känsla av rymd. Som exempel finns grönskande bostadsgårdar men som inte erbjuder utblickar ut mot den omkringliggande miljön. Att det saknas utblickar var även en bidragande orsak till uppfattningen av täthet. Det kan även relateras till Aravots (2018) redogörelse som menar på att vyer mot öppna landskap kan förstärka naturupplevelsen och därigenom ge en förstärkt känsla av rymlighet. Detta visar också på komplexiteten mellan fysisk samt upplevd täthet. Upplevelsen av rymd kan i många fall skapas genom att man ser mot platser på håll långt vilket kan påverka upplevelsen av boendemiljön, vilket visar på vikten av hänsyn till rymlighet i upplevelse och inte i fysiska mått.

5.3. *Närhet och tillgänglighet*

Att närmiljön är viktig för informanternas hälsa och välbefinnande har påvisats under intervjuerna. Resultatet visar att möjligheten till att utnyttja gröna miljöer är av stor vikt. Nasar (1998) betonar att miljöer vars inslag domineras av naturliga element såsom grönska, vatten och berg är estetiska preferenser som värdesätts högt hos människor. Det kan förklara varför ett flertal av informanterna talade mycket väl om Tullgarnsparken. I enlighet med Nasars (1998) påstående kan Tullgarnsparken ses vara den plats som har mest naturliga element i stadsdelen. Med närhet till vatten samt vildvuxna träd betraktas parken som den mest naturliga. Parken kan också betraktas som en del av ett naturstråk vilket leder in från omkringliggande områden in mot stadskärnan vilket förstärker känslan av närhet. Vidare uppgav samtliga informanter att parken bidrar till viss avskildhet, vilket enligt forskning (Carmona, 2010; Gehl, 2010) är viktigt för människans välbefinnande.

Studien visar på att närhet och tillgänglighet är av betydande påverkan för upplevelsen av boendemiljön. Samtliga informanter berättade att Kungsängen brister i den byggda miljön,

tillexempel med möjlighet till fria områden med grönska samt brist på utblickar. Däremot berättade samtliga att de uppskattar den intilliggande naturen, närheten till stadskärnan och att dessa aspekter påverkat området positivt. I detta fall kan närheten och känslan att det ändå finns intilliggande områden med rymd vara av betydelse för en acceptans av vissa bristande aspekter i boendemiljön. Då samtliga informanter uppfattade Kungsängen som tätbebyggt kan man även anta att närheten är en avgörande faktor hur de boende uppfattar tätheten. Det kan tolkas som att just närheten även styr upplevelsen av täthet och som exempel på detta beskrev en informant att Kungsängen skulle upplevas vara dominerad av betong om närheten till natur inte fanns. Vidare ansåg informanten att närheten hade en stark koppling till upplevelsen av täthet.

Även om närhet som betydelse för upplevelsen av täthet inte direkt nämndes av samtliga informanter förutom en, så kan man möjligen dra en koppling utifrån de miljöer som värderats som positivt samt negativt. De miljöer som värderats positivt har varit utanför området och de områden som inte varit tillfredställande har en direkt anslutning till boendemiljön.

Kungsängen är centralt beläget med närhet till innerstaden inom en radie på 1,5 km vilket kan vara en förklaring till att informanterna i detta fall accepterar vissa brister i boendemiljön. Detta genom att majoriteten heller inte skulle kunna tänka sig bo i området om boendemiljön inte var beläget som i det läge det är idag. Vidare kan det även förstås som att de boende känner en typ av platsidentitet för sin boendemiljö vilket enligt Churchman (1999) visar att faktorer som kan verka störande har en benägenhet att accepteras i större grad. Acceptansens ökar kanske också genom att de boende valt att bo centralt vilket innebär en boendemiljö mitt i händelsernas centrum.

Det bör understrykas att närhetens betydelse inte undersöktes under platsanalysen då fokus istället låg på den byggda miljön inom ett avgränsat område. Insikten om detta tillkom efter de boende intervjuats. I överensstämmelse med forskning är det mycket som tyder på att invånarnas subjektiva definition av sitt grannskap skiljer från de officiella gränserna. I det här fallet skulle det kunna vara så att de boende känner igen och förstår sin närmiljö, vilket skapat vissa värderingar och faktorer som inte har varit möjligt att studera genom en platsanalys. I detta fall har många informanter betonat att flera av de aspekter som är av betydelse för trivseln i boendemiljön ligger utanför Kungsängens områdesgräns. Det visar på vikten av att få med de boendes perspektiv och att uppfattningen av ett områdes täthet inte kan avgränsas

inom ett visst område, utan kräver ett helhetsperspektiv för att förstå områdets kontext. Det visar på komplexiteten mellan fysisk samt upplevd täthet. För att skapa en bra boendemiljö bör upplevelsen vara en större faktor vid planering än idag. Tidigare forskning belyser även detta och menar på att täthetsbegreppet kan vara komplext att beskriva samt mäta men att det skiljer sig fysiskt samt i upplevelse. Som exempel menar Cheng (2010) att endast mäta täthet fysiskt kan vara missvisande då samma täthet kan upplevas olika beroende på utformning och struktur.

5.4. *Tidens betydelse*

I Kungsängen finns växtligheten närvarande genom olika trädrader, förgårdsmarker samt gröna bostadsgårdar. Under platsanalysen tolkades denna typ av växtlighet som en upplevelse av naturen i det lilla och nära vilket bidrar till en naturnära omgivning. Många av de träd som finns i Kungsängen har inte hunnit växa till sig då de var små i höjd, något som även lyftes fram hos några informanter. Varför många av de träd som finns i Kungsängen är små skulle kunna förklaras utifrån att stadsdelen tidigare bestod av ett industriområde där det troligtvis från början inte fanns så mycket växtlighet. Det har gjort att växtligheten i synnerlighet gatuträden inte hunnit växa till sig samt få volym, vilket gjort att bebyggelsen upplevts vara mer framträdande. Som exempel på detta menar Ewing & Bartholomew (2013) att gatuträd i rätt skala kan bidra till att en stadsmiljö upplevs vara av mänsklig skala genom att de dämpar framträdandet av en storskalig bebyggelse.

Under platsanalysen blev det även tydligt att området präglas av avstängda tomter samt pågående byggnation, vilket noterades som barriärskapande element i stadsmiljön. De boende verkar dock ha ett överseende med detta. Samtliga betonade dock hur det skulle tänkas bli i framtiden och hur tätheten då skulle upplevas. En del informanter såg heller inte frånvaron av växtlighet som något negativt då de menade på att växtligheten kommer att ta sig om några år och att det då kommer att bli ett mer grönt intryck. Det visar på att den fortsatta exploateringen har en inverkan kring hur de boende ser på området samt upplever tätheten.

Kungsängen har genomgått en drastisk förvandling från att ha varit ett industriområde, som med tidens gång succesivt förtätats med bostäder och nya byggnader. En utveckling som bidragit till nya perspektiv av miljöer. Som exempel nämnde en informant att denne fick förlita sig till modeller och planritningar vid köp av bostad. Men med tidens gång efter att ha

bott ett tag i området började denne få en förbättrad förståelse för området och platsen. Det resulterade även i att denne efter ett tag valde flytta till utkanten av området, för att på så sätt komma närmare natur och luftighet. Att platser betydelser kan ändras med tiden går att härleda till Tuans (1974) redogörelse kring känslor till olika platser. Han menar på att det kan vara lätt att gestalta en plats, men att känslan och en förståelse för platsen kan ta tid att åstadkomma (Cresswell, 2004).

I detta fall visade sig även att samtliga informanter tidigare bodde i hus eller villa vilket också skulle kunna vara en förklaring till varför de boende uppfattade Kungsängen som en tät stadsdel. Detta kan liknas med Churchmans (1999) redogörelse om uppväxt och erfarenheter, där han redogör för att om en individ vuxit upp i en hög täthet kan tendens finnas till att man accepterar ett tätbebyggt område. Det kan förklara varför de boende upplever Kungsängen som en tät stadsdel. I detta fall har majoriteten av de boende tidigare bott i hus vilket står i kontrast till deras nya boendemiljö. Det kan förklaras utifrån att de boende är vana med en viss täthet. Men med tidens gång och när allt är färdigställt kanske upplevelsen ändras.

5.5. *Slutsatser*

I denna studie har upplevelsen av täthet visat sig vara högst individuell beroende på vem som tillfrågas. Vad en individ anser vara tätt behöver inte helt överensstämma med en annans syn på täthet. Trots att upplevelsen i stora drag påvisats vara subjektiv har ett antal gemensamma drag kunnat identifierats. Utformningen av den byggda miljön visade sig hos de boende vara av störst betydelse för upplevelsen. Störst påverkan i den byggda miljön för den upplevda helheten av täthet visade sig vara storlek och proportion i bebyggelsestrukturen. Bebyggelsen uppfattades vara storskalig och omslutande i dess karaktär, varav hög bebyggelsehöjd bidrog till en ökad upplevelse av täthet. En sådan bebyggelse ansågs även bidra till bristande utblickar mot öppna gröna områden, något som också var av betydelse för den upplevda tätheten.

Den täthet som majoriteten av de boende uppmärksammade i sin boendemiljö framställdes sällan som något positivt, utan snarare som något icke önskvärt. Vad som visade sig vara av betydelse för täthet kunde även kopplas till andra aspekter i boendemiljön. Närhet till närliggande natur och stadskärna samt öppna områden beskrevs exempelvis vara av stor betydelse för trivseln i boendemiljön. En möjlig slutsats av detta är att täthet i en boendemiljö

inte upplevs som något önskvärt, men kan tolereras om närhet finns till omkringliggande områden där kvaliteter kan erbjudas vilka saknas i boendemiljöns omedelbara närhet. Närhet och tillgänglighet till angränsande områden kan därmed anses vara av betydelse för den upplevda tätheten i boendemiljön. Detta visar att upplevelsen av täthet inte endast kan förstås utifrån en fysisk avgränsning inom ett angivet område, utan rymmer ett större helhetsperspektiv vilket sträcker sig utöver ett geografiskt angivet område.

Att fysisk mätbar täthet inte alltid behöver stämma överens med upplevelsen av täthet har kunnat påvisas i denna studie, då platser som uppgavs ge en känsla av rymd bidrog till en mindre upplevelse av täthet. Rymlighet beskrevs som möjlighet till utblickar mot intilliggande natur samt öppna områden. Det visar på betydelsen av täthet i upplevelse och inte endast i mått. Studien visar även på att upplevelsen kan ändras med tiden och att känslor samt värderingar för olika platser har en betydande påverkan. Många av de boende har idag overseende med tätheten i sin boendemiljö, men menar på att en fortsatt utveckling kan komma att påverka den framtida synen. Insikten blir att upplevelsen kan ändras med tiden och därmed hur man ser på täthet. Slutsatsen av detta är att upplevelsen av täthet kan relateras till tid och rum.

6. Reflektioner

Som avslutande del görs en övergripande reflektion kring arbetet. Inledningsvis kommer studiens fall att diskuteras då val av fall kan ha påverkat studiens resultat. Därefter följer en diskussion om studiens metodval och litteratur samt vad framtida undersökningar kan utveckla.

6.1. Val av fall

För att kunna besvara studiens frågeställningar utfördes en fallstudie. Val av fall kan ha påverkat resultatet av undersökningen. Givet den begränsning i tid och omfattning som studien har, bedömdes ett fall vara lämpligt att undersöka. I detta fall undersöktes stadsdelsområdet Kungsängen. Ett centralt beläget område med närhet till fria och öppna ytor och intilliggande natur samt stadsliv, vilka är faktorer som antas ha ökat trivselvärdet hos de boende och påverkat deras upplevelser av täthet. Områdets geografiska läge med närhet till natur och stad kan vara en bidragande orsak till studiens resultat. Hade studien undersökt ett annat stadsdelsområde med andra förutsättningar och geografiskt läge hade resultatet troligtvis varit annorlunda.

Om arbetet hade haft mer tid och friare avgränsning hade en flerfallstudie över olika förtätade bostadsområden kunnat studerats och jämförts, vilket möjligtvis bidragit till ett bredare perspektiv och därav ett mer trovärdigt resultat. Däremot hade en sådan analys inte haft möjlighet att gå på djupet och med hänsyn till uppsatsens tidsram samt avgränsning bedömdes en fallstudie vara relevant att genomföra. Dessutom menar Yin (2007) på att en av fallstudiens nackdel är det kan bli en långvarig process och en bearbetning av många informationskällor, därav är det ytterst lämpligt att forskaren är benägen till att avgränsa sitt arbete.

6.2. Använda metoder

Den teoretiska analysramen som formulerades har varit till hjälp vid utförandet av de empiriska undersökningarna, vilka har kunnat analyserats på ett strukturerat sätt. För att bedriva arbetet på en vetenskaplig grund har det varit nödvändigt att genomföra studiens metoder utifrån en teoretisk analysram med kriterier baserat på tidigare forskning. Det har dock funnits en begränsad omfattning av litteratur som går att knyta an till det studien ämnat att undersöka. Ramverket har ändå varit till stor nytta vid utförandet studiens metoder. Resultatet för undersökningen kan dock ha färgats av analysramens olika kriterier. I detta fall skulle det kunna vara så att de boendes svar styrdes undermedvetet av de frågor som ställdes

under intervjutillfället. Det har dock funnits en medvetenhet om att inta en så neutral roll som möjligt vid intervjutillfället. Men eftersom det under testintervjuerna visade det sig att allt för öppna dialoger tenderade till att bli svåra att konkretisera och beskriva ansågs strukturerade frågor vara mer lämpligt. Att som intervjuad beskriva sin upplevelse har visat sig vara svårt. Något märktes vid genomförandet av intervjuerna. Med utgångspunkt i detta bedöms studiens teoretiska analysram ha underlättat analys och en sammanhängande dialog som svarat mot uppsatsens syfte.

Antalet intervjupersoner kan även ha påverkat studiens resultat. De genomförda intervjuerna har utgått från att ett fåtal boende intervjuats. En nackdel med att låta ett fåtal intervjuas är att de inte representerar helheten av de boende. Tanken var därför från början att genomföra kvalitativa enkäter för att fånga in en större mångfald. Dock bedömdes att en kvalitativ intervju med djupare dialog skulle vara mest relevant för att ta reda på mänskliga upplevelser, vilket kräver djupare dialog än vad en enkät hade kunnat tillgodose. I detta fall har ett fåtal intervjuer bidragit till ett mer djupgående resultat.

Att platsanalysen samt intervjuerna genomfördes under mars månad kan ha påverkat resultatet. Det är en årstid då mycket växtlighet inte slagit ut vilket kan ha haft inverkan på helhetsintrycket av grönska. Vid genomförandet av platsanalysen blev denna känsla påtaglig. Mycket av den växtlighet som fanns i synnerhet träd som var i vintervila, skulle ha varit grönskande vid en varmare årstid. Detta hade bidragit till ett mer påtagligt inslag i stadsbilden. Platsanalysen hade kunnat ske under flera tillfällen under året, vilket hade kunnat ge en mer trovärdig bild av hur området upplevs året om. Att de boende intervjuades vid denna årstid kan också ha påverkat resultatet, då de flesta kanske inte ägnar mycket tid i utemiljön, vilket undermedvetet kan ha påverkat de svar som framgick.

I denna undersökning intervjuades de boende i en lugn miljö och till hjälp fanns en karta över området för lättare orientering samt igenkänning. Det fanns möjlighet till att peka ut specifika platser på kartan vilket uppskattades hos informanterna. Vid enstaka tillfällen hade informanterna svårt att uttrycka samt formulera sina upplevelser. I efterhand kan konstateras att ytterligare platsbesök möjligtvis hade behövts för att förstärka de aspekter som framgick under intervjun. Ett annat alternativ hade kunnat vara att låta de boende intervjuas i utemiljön för att på så sätt kunna ta in de boendes direkta upplevelser och tankar kring den byggda

miljön. Ett sådant platsbesök hade kanske bidragit till ett mer berikat samt intresseväckande resultat där de boende fått berätta hur de uppfattade sin boendemiljö på plats.

Undersökningen visade på att fysisk täthet skiljer sig från den upplevda tätheten. I denna studie har dock inga kvantitativa mätningar av den fysiska miljön utförts. Istället har en analys gjorts baserat på i huvudsak ögonmått. För ett mer berikat resultat hade möjligtvis en kompletterande uträkning av den fysiska tätheten som exempelvis mått på avstånd, exploateringsstal, antal boende med mera behövts att genomföras. Denna uträkning skulle i så fall ha kunnat jämföras med de faktorer som var av betydelse för den upplevda tätheten.

6.3. Källkritik

I denna studie har det varit svårt att finna litteratur som specifikt berört det fenomen som studerats. Forskning kring upplevd täthet har varit det som funnits närmast för att kunna besvara studiens syfte. Den litteratur som påträffades berörde dock inga konkreta exempel om hur täthet upplevelsemässigt kan analyseras rumsligt i den byggda miljön. Den forskning som ansågs vara mest relevant för att kunna utföra en sådan analys har innefattat miljöpsykologisk forskning som behandlat aspekter kring människan och dennes samspel till den byggda miljön. Det beträffades dock ingen forskning som specifikt berörde detta i relation till täthet. Vidare bör det nämnas att den litteratur som används börjar bli ålderstigen och det har hänt mycket i samhället sedan forskningen publicerats. Nyare forskning med nya reflektioner och erfarenheter i relation till dagens stadsplanering baserat på förtätning och täthet hade därför varit önskvärt.

6.4. Fortsatta studier

I detta arbete har ett nytt men högst aktuellt fenomen studerats. I takt med att städerna förtätas blir betydelsen för hälsa och välbefinnande allt viktigare för att uppnå ett hållbart samhälle. Den sociala hållbarheten utifrån hälsa och välbefinnande behöver dock undersökas mer i både forskning och planering av städer. I denna studie har en undersökning gjorts om hur upplevd täthet kan förstås utifrån ett specifikt fall, vilket fångat upp nya perspektiv samt lärdomar. En förhoppning är att studien ska bjuda in till vidare frågeställningar hos läsaren, samt vara inspirerande för yrkesverksamma, forskare och studenter som vill vidareutveckla studien. Eftersom arbetet fångat in ett relativt nytt samt outforskat fenomen kan det betraktas som en förstudie inom området. Mer breddade undersökningar som tar utgångspunkt i olika

stadsperspektiv, berör etnisk bakgrund, jämlikhet, ekonomiska förutsättningar, barn samt äldreperspektiv kan därmed vara relevant att genomföra, för att på så sätt bredda perspektivet och fånga in ett större helhetsgrepp.

Att kunna utgå från vad människor lägger märke till samt uppskattar och inte uppskattar kommer troligtvis att bli allt viktigare vid en framtida stadsutveckling. Förbättrade livsmiljöer kan uppnås genom att få med människors upplevelser och synpunkter i ett tidigt stadie inom planeringsprocessen. För att sträva efter ett hållbart samhälle behövs därmed en ökad förståelse för hur människan upplever samt använder sin närmiljö. Det behövs dock vidare studier samt ökad kunskap på hur förtätning och täthet kan förstås utifrån ett mänskligt perspektiv.

I denna studie visade det sig att upplevelsen av boendemiljön till stor del sträckte sig utöver över den angivna plangränsen och är beroende av områdets kontext och sammanhang i ett större perspektiv. Nya frågeställningar kom också upp såsom hur den upplevda tätheten kan studeras i relation till fysisk täthet. Täthet preciseras idag kvantitativt utifrån fysisk täthet som exempelvis exploateringsgrad och andel friyta i relation till befolkningsmängd. Men hur får vi in de kvalitativa värdena som upplevelser och ett mänskligt perspektiv i ett tidigt skede och inte endast tänka fysiska mått, för främja att hälsan och välbefinnande ska ges största möjlighet att nå önskvärda nivåer av värde för individ och samhälle?

7. Litteraturlista

Aravot, I. (2018). Housing adaptable to changing conditions. In. Awotona, A. (Ed.), *Housing Provision and Bottom-up Approaches. Family case studies from Africa, Asia and South America* (s. 83-98). New York: Taylor & Francis Ltd.

Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2010). *Bostaden i staden – Europa planerar för stadsboende och stadsliv*. Stockholm: Forskningsrådet Formas.

Beatley, T. (2011). Biophilic cities. In. Wheeler, S. & Beatley, T. (Eds.), *The sustainable urban development reader* (s. 181-183). London: Routledge.

Berg, P.G., Hedfors, P., Granvik, M., Eriksson, T. & Eriksson, F. (2017). *Funktionell täthet - nya FOMA-manualen: verktyg för att fortlöpande balansera täthet och rymlighet i svenska städer*. Uppsala: Institutionen för Stad och Land, SLU.

Boverket. (2010). *Social hållbar stadsutveckling - En kunskapsöversikt*. Karlskrona: Boverket.

Boverket. (2016). *Rätt tätt: En idéskrift om förtätning av städer och orter*. Karlskrona: Boverket.

Carmona, M. (2010). *Public Places Urban Spaces: the dimensions of urban design*. Oxford, UK: Architectural Press.

Cheng, V. (2010). Understanding Density and High density. In. Edward, N.G. (Ed.), *Designing High-Density Cities- For sustainable & Environmental Sustainability* (s. 3-16). London: Earthscan.

Cresswell, T. (2004). *Place: a short introduction*. Malden: Blackwell Publ.

Curchman, A., (1999). *Disentangling the Concept of Density*. Israel: Journal of Planning Literature.

Dempsey, N., Brown, C., Bramley, G. (2012). The key to sustainable urban development in UK cities? The influence of density on social sustainability. *Progress in Planning*, 77(3), 89–141. doi:10.1016/j.progress.2012.01.001

Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., Brown, C. (2009). The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability. *Sustainable Development*, 19(5), 289–300. doi:10.1002/sd.417

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Ewing, R., & Bartholomew, K. (2013). *Pedestrian- and Transit-Oriented Design*. Washington D.C.: Urban Land Institute and American Planning Association.

Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington D.C: Island press.

Hartig, T. (2005). Teorier om restorativa miljöer – förr nu och framtiden. I. Johansson, M., & Küller, M (Red.), *Svensk miljöpsykologi* (s.265-283). Lund: Studentlitteratur.

Jacobsen, J.K. (1993). *Intervju, konsten att lyssna och fråga*. Malmö: studentlitteratur.

Küller, Rikard (2005). Miljöpsykologins uppkomst och utveckling i Sverige. I. Johansson, M., & Küller, M. (Red.), *Svensk miljöpsykologi* (s.17-34). Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Merriam, S.B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Moser, G. (2009). Quality of life and sustainability: Toward person-environment congruity. *Journal of Environmental Psychology*, 29(3), 351-357. doi:10.1016/j.envp.2009.02.002

Motion 2001/02:Bo273. *Ett bostads- och samhällsplaneringsdepartement*. Hämtad 2020-02-10 från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/ett-bostads--och-samhallsplaneringsdepartement_GP02Bo273

Nasar, Jack L. (1998). *The evaluative image of the city*. London: SAGE Publications Ltd.

Neuman, M. (2005). The Compact City Fallacy. *Journal of Planning Education and Research*, 25(1), 11-26. doi:10.1177/0739456X04270466

Offentligt rum (u.å.). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2020-05-10 från <http://www.ne.se/offentligt-rum>

Olmårs, E. (2007). *Förtättningsstudie - de centrala delarna av Karlstad*. Karlstad: Stadsbyggnadsförvaltningen i Karlstad.

Psykologiguiden (u.å.). Upplevelse. I *Psykologilexikon*. Hämtad 2020-05-10 från <https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=upplevelse>

Rådberg, J., & Friberg, A. (1996). *Svenska stadstyper: historik, exempel, klassificering*. Stockholm: KTH högskoletryckeriet.

Sandow, E. (2017, 18 juni). Läsarnas dom: det byggs för tätt!. Uppsala Nya Tidning. Tillgänglig: <https://www.unt.se/nyheter/uppsala/lasarnas-dom-det-byggs-for-tatt-4682043.aspx>

Sorte, G. (2005). Parken För Homo Urbanis - stadsmänniskan. I. Johansson, M., & Küller, M. (Red.) *Svensk miljöpsykologi* (s.227-240). Lund: Studentlitteratur.

SOU: 2012:66. Femton hinder för hållbar stadsutveckling: Stockholm. Delegationen för hållbara städer

Stähle, A. (2016). *Alla behöver närhet: Så blir framtidens städer*. Årsta: Dokument Press

Sveriges Kommuner och Regioner. (2010). *Hållbar stadsutveckling*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner

UNDP. (2017). *Vad betyder hållbar utveckling?* Hämtad 2020-02-20 från <http://www.globalamalen.se/fragor-och-svar/vad-betyder-hallbar-utveckling/>

Uppsala kommun, (2009). *Program för Kungsängen, Stadsbyggnadskontoret*, Dnr. 2005/20003-1

Uppsala kommun, (2016). *Översiktsplan 2016 för Uppsala kommun*, Stadsbyggnadskontoret, Dnr. KSN-2014-1327

Uppsala kommun. (2019). *Pågående planering*. Hämtad 2020-06-05 från <https://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/kungsangen/pagaende-planering/>

WHO (2020). *Basic documents 49th edition. (including amendments adopted up to 31 May 2019)*. Geneva: World health organization.

Yin, Robert K. (2007). *Fallstudier: design och genomförande*. 1. uppl. Malmö: Liber

8. Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide

- Ålder
- Hur länge har du bott här?
- Vart bodde du innan?
- Bra/dåligt där du bodde innan?
- Varför flyttade du hit?
- Hade du några andra planer på att flytta någon annan stans. Om ja varför?
- Hur rör du dig i området finns några särskilda platser eller promenader som är viktiga för vardagen inom området?
- Vad är det som du tycker är bra med Kungsängen? (Vad trivs du bäst med? någon favoritplats?)
- Något som du tycker är mindre bra (exempelvis hur tänkte man när man planerade det här? Något du trivs mindre bra med?)
- Något du saknar (och som man hade kunnat planera/utforma bättre? Exempelvis skulle du vilja ha mindre av något eller mer av något)
- Anser du att det finns tillräckligt med tillgängliga ytor för de som bor här (parker vistelseytor)
- Läger du märke till något särskilt när du vistas i miljön?
- Tycker du Kungsängen är i rätt skala och proportioner? (bebyggelsehöjd, bredd på gator, storlek på hus)
- Är miljön varierande? (olika typer av platser som kan användas på olika sätt, arkitektur, bebyggelseutformning)
- Finns det någon plats som tilltalar dig/tilltalar dig mindre. Om ja varför?
- Vilka naturliga inslag finns här / finns det tillräckligt med naturliga inslag? (gårdar, parkmiljöer, träd, olika växter, gräs, vatten)
- Är du nöjd med utsikten från ditt boende/ i närmiljön/ i området? Är du nöjd med hur mycket dagsljus som når in i boendet och i området?
- Upplever du att Kungsängen som tätbebyggt? Ja / nej varför?
- Något specifikt område som upplevs som tätt respektive mindre tätt?